

VÕIM EESTIS: NAIS- JA MEESPOLIITIKUTE VÕRDVÄÄRSUS

Community
Framework Strategy
on Gender Equality
(2001-2005)

Ministry of Welfare
of the Republic of
Latvia

Project Mass Media in (Re)Distribution of Power

VÕIM EESTIS: NAIS- JA MEESPOLIITIKUTE VÕRDVÄÄRSUS

© Eesti Vabariigi Sotsiaalministeerium, 2004

THIS PUBLICATION HAS BEEN PRODUCED WITH THE ASSISTANCE OF THE EUROPEAN UNION. THE CONTENTS OF THIS PUBLICATION IS THE SOLE RESPONSIBILITY OF THE AUTHOR AND CAN IN NO WAY BE TAKEN TO REFLECT THE VIEWS OF THE EUROPEAN UNION.

About the project

The project “Mass Media in (Re)Distribution of Power” is executed in terms of the Community Framework Strategy on Gender Equality (2001-2005). It seeks, by challenging and changing the existing stereotypes, to reach a situation when both genders are motivated and enjoy equal opportunities to participate in decision-making on issues important for the whole society. The project partners are the Ministry of Welfare of the Republic of Latvia, the Danish Research Centre on Gender Equality, the Giacomo Brodolini Foundation (Italy), the Ministry of Social Affairs of the Republic of Estonia.

More information can be found at the project website: www.medijuprojekts.lv

ISBN 9984-9810-4-5

Sisukord

1. Resüme	5
2. Sissejuhatus ja ülevaade Eesti naiste olukorrast poliitikas	6
2.1. Sissejuhatus	6
2.2. Ülevaade senistest uuringutest	7
2.3. Eesti naised poliitilise võimu juures	8
2.3.1. Naised ja parteid	8
2.3.2. Naised seadusandliku ja täitevvõimu juures	14
2.3.3. Noored mehed ning Eesti elanikud naistest poliitikute ja juhtidena	17
3. Metodoloogia	21
3.1. Teoreetilised seisukohad	21
3.2. Meetodid	22
4. Uurimistulemused	22
4.1. Intervjueeritud naispoliitikute kirjeldus	22
4.2. Intervjuude tulemused	27
4.2.1. Kujunemislugu	27
4.2.2. Poliitikasse minek ja poliitilised vaated	28
4.2.3. Naised tähtsatel ametikohtadel	30
4.2.4. Naiste ja meeste võrdväärus poliitikas	31
4.2.5. Suhted massimeediaga	32
4.2.6. Võidud ja kaotused	38
5. Kokkuvõte	39
6. Soovitused	41
7. Kirjandus	42
8. Lisad	44
Lisa 1. Naiste kandideerimine ja valituks osutamine Eesti Vabariigi valimistel 1989-2004	
Lisa 2. Naiste ja meeste kandideerimiseefektiivsus Eesti Vabariigi valimistel 1992-2004	
Lisa 3. Naised Eesti Vabariigi valitsuse liikmena 1990-2004	
Lisa 4. Intervjuu sisus	
Lisa 5. Intervjueeritud naispoliitikute sotsiaaldemograafilised andmed	
Lisa 6. Intervjueeritud naispoliitikute parteiline kuuluvus ja tegutsemisvaldkonnad parlamendis	
Lisa 7. Intervjueeritud naispoliitikute esinemiste arv parlamendis IX ja X koosseisu ajal	
Lisa 8. Intervjueeritud naispoliitikute kuulumine valitsusse ja/või seotus kohalike omavalitsustega	
Lisa 9. Intervjueeritud naispoliitikute edukus Eesti parlamendivalimistel 1999. ja 2003. a ning Euroopa Parlamendi valimistel 2004. a	
Lisa 10. Intervjueeritud naispoliitikute ühiskondlik aktiivsus ja loominguks saavutused	
Lisa 11. Naispoliitikute vanuse ja poliitilise kogemuse ning soolisesse võrdõiguslikkusesse suhtumise seos	

1. RESÜMEE

Käesolev tekst on uurimise „Võim Eestis: Nais- ja meespoliitikute võrdväarsus“ aruanne, mis on koostatud Euroopa Komisjoni uurimisprojekti "Massimeedia võimu (taas)tootjana" raames. See rahvusvaheline soolise võrdõiguslikkuse uurimisprojekt, millega olid hõlmatud Taani, Itaali, Eesti ja Lätis, koosnes igas riigis kahest osast: massimeedia uurimisest ja võimu uurimisest. Eestis esindas nimetatud projekti tellijana Eesti Vabariigi Sotsiaalministeerium. Naiste ja võimu vahekorda käsitleva uurimisaruande autor on sotsioloog Tiina Raitviir.

Käesoleva töö põhiülesandeks on selgitada, milline on naiste osa Eesti poliitikas ning mida naistippoliitikud kui osa poliitilisest eliidist soolisest võrdõiguslikkusest arvavad. Intervjuud tehti 14 naistippoliitikuga. Käesolev uurimisaruanne koosneb kahest suuremast osast: kõigepealt ülevaated teemakohastest rahvuslikest uuringutest ja naiste seisundist Eesti poliitikas aastail 1992-2004, ja seejärel ülevaade Eesti naistippoliitikute 2004. a suvel intervjuudes väljendatud seisukohtadest soolise võrdõiguslikkuse ning nais- ja meespoliitikute võrdväarsuse, aga ka massimeediasse suhtumise kohta. Aruande lõpus on kokkuvõtte ja ettepanekud.

Käesoleva uurimistöö peamine järeldus on, et Eesti naistel pole meestega võrdseid võimalusi jõuda valitavatele kohtadele. Üheks soostereotüüpide taastootmise aktiivseks keskmeks poliitikas ja kogu ühiskonnas on Eesti massimeedia. Viimasel viiel aastal võib täheldada paigalseisu Eesti soolise võrdõiguslikkuse edenemises nii poliitikas kui ka teistes valdkondades, peamiseks põhjuseks traditsiooniliste soorollide muutmatuna püsimine ja seda kogu ühiskonnas, sh parteides ja poliitikas. Eesti naistippoliitikud kui naispoliitikute eliit üldjuhul tunneb end meespoliitikutega võrreldes ebavõrdsena, kuid mitte kõik pole valmis seda tunnustama ja valitseva olukorra vastu välja astuma.

Selle uurimise peamisteks sihtrühmadeks olid projektipartnerid: Eesti ajakirjanikud, reklaamitegelased, poliitikud ja riigiametnikud. Sihtrühmade teavitamise ja koolitamise tulemusena peaks soolise võrdõiguslikkuse idee massimeedia ja poliitika valdkonnast levima avalikkusesse ja soolise võrdõiguslikkuse tase edenema kiiremini kui see on seni taasiseseisvunud Eestis toimunud. Selles seisneb uurimuse praktiline väärtus.

Diskussiooniks pakutakse välja järgmised teemad.

1. Euroopa Liidu uute liikmesriikide naiste, sh eriti naispoliitikute valmisolek osaleda tuleviku Euroopa ülesehitamisel ja soolise võrdõiguslikkuse saavutamisel (Eesti näitel).

2. Kohaliku omavalitsuse tippjuhtide tasandi ebademokraatlikkus soolise võrdõiguslikkuse seisukohalt on veelgi suurem kui see on riigi tasandil. Mida suurem ja tähtsamaks peetav on omavalitsusüksus, seda suurem on positsioone haarata soovivate meeste hulk ja nad justkui täiesti demokraatlikult konkureerivad naised välja. Mida arvata või teha?

3. Head ja halvad praktikad soolise võrdõiguslikkuse edendamisel poliitikas ja massimeedias. Eestis valitseb soolise võrdõiguslikkuse edendamise alal seisak ja Eesti otsib teid, kuidas seda ületada. Ajakirjandus peaks poliitikat silmas pidades senisest rohkem hakkama täitma valgustuslikku, harivat ja innovaatilist missiooni. Poliitika peaks aga muutuma demokraatlikumaks, tunnustama naised ja mehed mitte ainult seaduse ees, vaid ka tegelikus

elus võrdõiguslikeks ning rakendama selle saavutamiseks häid järeleproovitud praktikaid nt sookvoote.

2. SISSEJUHATUS. ÜLEVAADE EESTI NAISTE OLUKORRAST POLIITIKAS

2.1. Sissejuhatus

Käesolev Eesti uurimisaruanne „Võim Eestis: nais- ja meespoliitikute võrdväärsus“ on koostatud Euroopa Komisjoni uurimisprojekti "Massimeedia võimu (taas)tootjana" raames. See rahvusvaheline soolise võrdõiguslikkuse uurimisprojekt, millega olid hõlmatud Taani, Itaali, Eesti ja Lätis, koosnes igas riigis kahest osast: massimeedia uurimisest ja võimu uurimisest. See projekt andis võimaluse võrrelda vanu ja uusi Euroopa Liidu maid soolise võrdõiguslikkuse taseme ja probleemide seisukohalt. Käesolevaks ajaks (veebruar 2005) on suurem osa uurimiaruandeist ilmunud. Eesti tulemusi esindab kaks aruannet, seda nii massimeedia (Mass media in (re)distribution..... 2004) kui võimu (Research on..... 2004) analüüs. Ka Läti uurimistulemusi esindab kaks aruannet (The role of mass.... 2004; Men and women.... 2004); Taanit ja Itaaliat aga kumbagi üks aruanne, kus käsitletakse nii meediat kui võimu (vastavalt: The handbag ..... 2004; Mass media and..... 2004). Nimetatud uurimisprojekti *Mass Media in (Re)Distribution of Power* kohta saab infot ja publikatsioone vaadata [www.medijuprojekts .lv](http://www.medijuprojekts.lv)

Eestis tegutses projekti tellijana Eesti Vabariigi Sotsiaalministeerium.

Eesti Vabariik on ühinenud kõigi oluliste soolise võrdõiguslikkuse alaste ÜRO ja Euroopa Liidu õigusaktidega, samuti võttis Eesti parlament (riigikogu) vahetult enne Euroopa Liitu astumist vastu *Soolise võrdõiguslikkuse seaduse* kui ühinemise ühe eelduse. Soolise võrdõiguslikkuse edendamiseks Eestis tegelevad peamiselt riiklikud institutsioonid, ennekõike Sotsiaalministeerium, kuid ka kõrgkoolid ja mitmesugused naisteorganisatsioonid. Parteid, kelle käes on poliitikate arendamise võtmepositsioon, ei peaks distantseeruma soolise võrdõiguslikkuse edendamise poliitikast, vaid alustama selle elluviimist iseendast. Tasakaalustatud soostruktuuriga valimisnimekirjade kaudu pääseks rohkem naisi võimu juurde ning naiste huvid oleks ühiskonnas paremini kaitstud. Ühiskonna moodsamaks ja egalitaarsemaks muutumisele peaks kaasa aitama massimeedia. Viimane on aga (koos hariduse ja majandusega) piduri rollis.

Käesoleva töö põhiülesandeks on selgitada, milline on naiste osa Eesti poliitikas ning mida naistippoliitikud kui osa poliitilisest eliidist soolisest võrdõiguslikkusest arvavad. Allülesandeks on selgitada:

- milline on naiste osakaal parteiliikmete ja parteijuhtide seas ning seadusandliku ja täitevvõimu koosseisus ning millised probleemid seal kerkivad,
- kas Eesti naistel on huvi poliitika vastu ja kas naistel on meestega võrdsed võimalused jõuda valitavatele kohtadele ning mõjutada otsuste tegemist,
- kas noorus ja üldsus, aga ka naispoliitikud ise ootavad poliitikasse senisest rohkem naisi, ning mida peaks naispoliitikute arvates ette võtma, et naisi tuleks Eesti poliitikasse rohkem,
- mis põhjustab naispoliitikute ja meedia vahelisi konflikte,
- kas ja kui võrd Eesti naistippoliitikud tunnetavad soolist ebavõrdsust ühiskonnas, sh poliitikas, ja milliseid ettepanekuid nad teevad soolise võrdõiguslikkuse saavutamiseks,

- kui võrdväärseks tunnevad end Eesti naispoliitikud võrreldes meespoliitikutega.

Soolise võrdõiguslikkuse alateks diskussioonideks on Eestis käesoleval ajal soodne pinnas. Ükski teine tõeliselt terav sotsiaalne teema – olgu nt Eesti rahvaarvu pidev kahanemine või HIV/AIDSi kiire levik – ei küta kirgi sedavõrd kui sooline võrdõiguslikkus. Samavõrd teravad või teravamadki olid 90ndatel aastatel arutelud venelaste lõimumisest Eesti ühiskonda.

Uurimisaruanne koosneb kahest suuremast osast: esiteks kokkuvõtte teemakohastest uuringutest ning kvantitatiivsel analüüsil ja poliitilise olukorra üldistusel põhinev ülevaade naiste olukorrast poliitikas, ja teiseks, naistippoliitikute kvalitatiivne uuring rõhuasetusega soolisele võrdõiguslikkusele ning nais- ja meespoliitikute võrdväärsele naispoliitikute pilgu läbi.

2.2. Ülevaade senistest uuringutest

Eestis on suhteliselt palju uuritud taasiseseivumieelset – ja järgset rahvaliikumist ja sellele järgnenud poliitiliste parteide kujunemist, valimisi ning nende tulemusi, kuid naiste rolli Eesti taasiseseisvumises ja selle järgses poliitikas on käsitletud vähe. Üheks põhjuseks on asjaolu, et naiste roll võimuhete kujunemisel on olnud tagasihoidlik, teiseks seepärast, et akadeemilised naisuuringud Eestis hakkasid jõudu koguma alles 90ndate teisel poolel ja uue sajandi algul – paljusid teemasid pole põhjalikult uurida jõutud. 'Naised ja poliitika' on naisuuringute teemadest siiski üks läbitöötatumaid.

Naiste osa poliitikas on Eestis uurinud peamiselt käesoleva uurimisaruande autor. 1996. a Tallinnas eesti- ja ingliskeelsena ilmunud monograafias (Raitviir 1996) on jälgitud parteide kujunemist, valimisi ja valimistest osavõttu poliitilisest, sotsioloogilisest, geograafilisest ja etnopolitiilisest aspektist. Selles monograafias oli ka allpeatükk "Naiste väike kandideerimisaktiivsus kui probleem poliitikas", kus selgus naiste väike osakaal kandideerijate ja valituks osutunute seas, naiste kogutud väiksem hääle arv meestega võrreldes jms. Püüti ka valimiseelsete- ja aegsete ankeetküsitluste tulemuste najal teha oletusi naiste tõrjutuse kohta poliitikas.

Tiina Raitviir on käsitlenud ka naiste osa seadusandliku ja täitevvõimu juures ning muude tähtsate riigiametite täitmisel, samuti nende poliitikas osalemise suurendamise võimalusi (Raitviir 2002; Raitviir 2003a; Raitviir, Tigasson 2004). Vaadeldavat naiste ja võimu teemat on käsitlenud ka Celia Kuningas ühes artiklis (1999) ja Helen Biin Kesk-Euroopa Ülikoolis valminud magistritöös (2004). Viimane on küsitlusmeetodit kasutades uurinud ka naiste osa parteides. Välismaa uurijad on keskendunud valimisnimekirjade soolisele aspektile (Black, Erickson (2000)) ja valimiste uurimisele seoses meeste ja naiste osakaalu muutumisele (The project on political...)

Käesolevas 14 tippoliitiku uurimisprojekti on suhteliselt lähedased kolm allpool nimetatud uurimust. Marion Pajumets oma bakalaureusetöös (2001a) ja selle põhjal kirjutatud artiklis (2001b) uuris rühmaintervjuu meetodil noori meespoliitikuid kui tulevast poliitikaeliiti, sh seda, kuidas noormehed kujutavad ette noorte naiste rolli poliitikas. Selgus, et väga jäigalt ja traditsiooniliselt. Seepärast soovitas selle uurimuse autor soodustada uue mehelikkuse tulekut Eestisse. Annika Tamra, Uppsala Ülikooli (Rootsi) magistrant intervjueris 2003. a kevadtalvel Eesti Riigikogu liikmeid kvalitatiivintervjuusid kasutades, et saada teada, mida arvavad parlamendipoliitikud rahvast ja võimust (2003), kuid artiklit läbivalt soolist lõiget kasutatud ei ole. Kvalitatiivuuringut kasutasid ka Tartu Ülikooli üliõpilased Anu Laasi juhendamisel, kui

nad 5 raamprogrammi projekti EGG raames uurisid poliitiliselt aktiivseid naisi (Kukk jt 2003). Nagu selgub, on Eesti rahvuslikke uuringuid naiste ja poliitika teema kohta vähe, ka autorite ring on piiratud. Positiivne on, et esile on hakanud kerkima mitmed noored teadlased.

Ida-Euroopa maade naiste olukorrast poliitikas on kirjutanud mitmed teadlased (nt Saxonberg 2000; Rueschemeyer 2001; Matland 2003; Hoecker, Fuchs 2004). Neis artiklis ja kogumikes käsitletakse enamasti teiste riikide kõrval võrdlevalt ka Eestit.

2.3. Eesti naised poliitilise võimu juures

Eesti on väikese elanike arvuga riik - 1 347 000 (01.01.2005 hinnang) ja ka pindalalt väike (45 227 km²). 53,9% elanikest on naised. Kümne viimase aasta jooksul on Eesti Vabariigi rahvaarv vähenenud 10% võrra ja seda nii negatiivse loomuliku kui ka mehaanilise iibe tõttu. Igal aastal väheneb rahvaarv u 5 000 inimese võrra.

Riigi majandus- ja poliitiline elu on väga pealinnakeskne. Pealinnas Tallinnas elab ligi 30% Eesti elanikest. Eestis elavad eestlased (68%), venelased (25%), ukrainalased (2%), valgevenelased (1,3%), soomlased (1%) ja teised rahvused. Eesti oli NLiidu ajal sisserändepiirkond, seepärast on rohkem kui 20% elanikest ka käesoleval ajal sündinud väljaspool Eestit. Riigikeel on eesti keel. Valdavad usundid on luterlus, õigeusk, baptisim jt, kuid religioon on inimeste elus tagasihoidlikul kohal ning paljud peavad end ateistideks.

Elanikest on Eesti Vabariigi 78% kodanikud, 7% teiste riikide kodanikud ja 15% määratlemata kodakondsusega isikuid (01.03.2004). Parlamendivalimistest saavad osa võtta Eesti kodanikud, kohalikest valimistest aga kõik püsielanikud.

Eesti on sedavõrd väike riik, et nii poliitikute, sh naispoliitikute, kui ka poliitikauurijate kontingent on siin äärmiselt piiratud.

2.3.1. Naised ja parteid

Ülevaade parteidest ja nende ideoloogiast

Eesti parteid on väikese kandepinnaga, sinna kuulub u 5% valimisealistest kodanikest. Ka parteid ise on väikesed, keskmiselt 4000-6000 liikmega, suurimas parteis on üle 9000 liikme. Parteide väiksus tuleneb Eesti väikesest elanike arvust, demokraatia ja parteipaljuse ajajärgu lühikesest kestvusest ning ühiskonnas laialt levinud arusaamast, et poliitika on räpane mäng. Eestis on 2004. a suvel neliteist registrisse kantud parteid, kuid olulisemaid, st pidevalt parlamenti (riigikogusse) valitavaid parteisid on kuus.

Eestis pole käesoleval ajal enam parteisid, kes peaks eesti rahvuslust oma peamiseks programmiliseks ideeks, nagu see oli iseloomulik 90ndate esimesele poolele. Samas vene parteid on oma enamuses jätkuvalt natsionalistlikud. Ent need parteid on väikesed (1000-2000 liiget), sarnase programmiga ja omavahel rivaalitsevad. Kokku on neid parteiregistris viis, kuid kaks on aktiivsemad. Kuna vene parteid on väikesed, üsna sarnaste programmidega Eesti kodanikest immigrandid ning nende järeltulijad eelistavad parlamendivalimistel rahvusliku poliitika mõttes neutraalseid, eestlaste ülekaaluga parteisid. 2003. a valimistel vene parteid parlamenti ei saanud, kuigi nad valimistel osalesid. 1999.-2003. a kuulus parlamenti üks vene partei - Eestimaa Ühendatud Rahvapartei.

Eestis ei ole kunagi olnud naiste parteisid. Nende moodustamist pole üritatudki.

Eesti parteid jagunevad vasaktsentristlikeks ja paremtsentristlikeks, üht parteid võib pidada ka parempoolseks. Mitme partei paigutamine parem-vasakkaalale, või ka mõnele muule skaalale on problemaatiline, kuna nende programm ja tegevus on ebamäärased. Rahvas ei usalda võimu, st parteisid, parlamenti ja valitsust. Võõrandumine pole seni veel äärmuslik – üle poole valimisõiguslikest inimestest käib valimas. Poliitikas pettunute hulk lõi jaanuaris 2005 kõigi aegade rekordi: kui toimuksid riigikogu valimised, ei oskaks ühelegi parteile oma häält anda 44% vastajaist (Parteides pettunute....).

Poliitiline elu Eestis on suhteliselt tasakaalukas selles mõttes, et äärmuslikke parteisid ja liikumisi pole juba kümme aastat esile kerkinud. Kommunistidki, mis nime nende partei ka ei kannu, pole kordagi võimule pääsenud. Üllatavaid ja äärmuslikke valimistulemusi, nagu Lätis ja Leedus, Eestis ette tulnud pole. Erakordseim juhtum oli 2003. a parlamendivalimistel kiiresti kokku pandud seinast seinaga programmiga populistliku Ühendus Vabariigi Eest – Res Publica (edaspidi kasutatakse ÜVE Res Publica või Res Publica) suur valimisvõit ja tema liidri Juhan Partsi peaministriks saamine. Populistlikest võtetest hoolimata osutus Res Publica päevapoliitikas üsna tavaliseks paremtsentristlikuks parteiks, kes pealegi langes ideoloogilises ja päevapoliitika mõttes koalitsioonipartnerist Eesti Reformierakonna mõju alla.

Eesti on erandlik Euroopa riik selles mõttes, et vasakpoolsus on siin nõrgalt esindatud. 1992-2004 on peaaegu katkematult olnud võimul paremkallaklikud (konservatiivsed ja neoliberaalsed), või siis selge ideoloogiata, kuid majandusele orienteeritud (Koonderakond) parteid ja peaministrid. Alles käesoleval 2004. a näis valijate ja üldsuse toetus mõnevõrra vasakule kalduvat. Seda kinnitavad Euroopa Parlamendi valimiste ja avaliku arvamuse tulemused.

Erinevatest parteidest on naisi parlamenti pääsemud erineval arvul. Nende pääs parlamenti sõltub peamiselt kahest tegurist – partei soovist naiskandidaate esile tõsta ja partei edust valimistel. Järgnevalt (vt tabel 1) esitatakse andmed kolme viimase parlamendivalimisega parlamenti pääsenud naiste arvu kohta parteide viisi (parteid koos oma eelkäijatega).

Tabel 1. Parlamenti pääsenud naiste arv 1995-2003

	1995	1999	2003
Vene parteid	0	1	
Eesti Keskerakond	6	5	8
Eestimaa Rahvaliid	2	2	2
SDE (Möödukad)	1	3	2
Erakond Isamaaliit	1	4	0
Eesti Reformierakond	2	3	2
ÜVE Res Publica			5
Kokku	12	18	19

Toodud parteiloetelus paiknevad vasakpoolsemad parteid ülal- ja parempoolsemad allpool. Märkigem ka seda, et Eesti parlamendis on 101 kohta. Rohkem valiti naisi parlamenti vasakpoolsematest parteidest, eriti Eesti Keskerakonnast. Kui arvestada seda, et Sotsiaaldemokraatliku Erakonna (kandis hiljuti nime Möödukad) parlamendifraktsioonid on olnud väikesed, on ka sealt suhteliselt palju naisi parlamenti saanud. Vähem on naisparlamendiliikmeid tulnud parempoolsematest parteidest. Käesoleval ajal kuuluvad koalitsiooni paremtsentristlik populistlik Res Publica, parempoolne Eesti Reformierakond ja vasaktsentristlik, kuid ebamäärase imagoga Eestimaa Rahvaliid, ning opositsiooni kaks vasakkallaklikku parteid: Sotsiaaldemokraatlik Erakond ja Eesti Keskerakond, ning paremtsentristlik Erakond Isamaaliit.

Vasaktsentristlikud parteide hulka kuuluvad selge positsiooniga Sotsiaaldemokraatlik Erakond (Möödukad) ja ebamäärasemad Eesti Keskerakond ning Eestimaa Rahvaliid. Vasaktsentristlikud parteid tähtsustavad keskmisest rohkem riigi sekkumist ühiskonna asjadesse, töövõtjate huve ja inimeste sotsiaalset kaitset. Aastail 1990-2003 on kõige rohkem naisi parlamenti sattunud Eesti Keskerakonnast ja Sotsiaaldemokraatlikust Erakonnast.

Eesti Keskerakond kasvas välja 80ndate aastate lõpu Rahvarinde liikumisest. Keskerakond sai 2003. a parlamendivalimistel 28 kohta Eesti parlamendi 101st kohast, ning seitse neist olid naised. Sellele parteile on iseloomulik liidrikesksus. Sel ja teistelgi põhjustel tõrjuvad ülejäänud parteid Keskerakonna opositsiooni ka siis, kui viimane saavutab valimistel palju hääli. Keskerakond on koos Reformierakonnaga partei, mille toetajaskond on teiste parteidega võrreldes kõige suurem. 2004. a hakkas Keskerakond sisekonflikti tõttu lagunema, eraldusid nn sotsiaalliberaalid. Keskerakonna reiting oli varem stabiilselt 20% ümber ja rohkem, kuid suvel oli see tublisti langenud ja jõudnud 2005. a alguses 13%ni.¹ Keskerakond, eriti tema liider Edgar Savisaar ei jäta valijaid külmaks: teda kas armastatakse palavalt või siis vihatakse. Sel parteil on suurim toetus venekeelse valijaskonna seas.

Sotsiaaldemokraatlik Erakond (SDE) oli varem, Möödukate nime kandmise ajal, korduvalt koalitsioonis koos paremkallaklike Isamaaliidu ja Reformierakonnaga, mis tema vasakkallaklikku imagot rikkus. SDE partei osutus 2003. a parlamendivalimistel suhteliselt ebapopulaarseks (sai parlamenti vaid kuus kohta, sh kaks neist täitsid naised), kuid saavutas suurt edu Euroopa Parlamendi valimistel (13.06.2004), võttes Eesti kuuest kohast kolm. Ametiühingud teevad koostööd just SDEga. Nii Euroopa Parlamendi valimiste tulemuste kui avaliku arvamuse reitingute järgi võis suvel 2004 arvata, et SDE on edukursil, sest aasta algusega võrreldes oli toetus sellele parteile kahekordistunud, ületades 15% piiri, arvatavalt valijate vasakule kalduma hakkavate seisukohtade tõttu. Edu oli ajutine – jaanuaris 2005 oldi taas 7% juures tagasi.

Eestimaa Rahvaliid on tuntud maainimeste parteina (teda hüütakse ka endiste kolhoosiesimeeste parteiks), kellega mõni aeg tagasi ühines pensionäride ja perede partei. Rahvuslik-konservatiivne Rahvaliid peab end rahvaparteiks ja püüab, seni küll tulemusteta, hankida endale toetajaskonda linnaelanike, intelligentide ja nooremate inimeste hulgas. Liikmete arvult on ta Eesti suurim partei, kuid toetus talle kõigub 5-7% vahel, olles jaanuariks 2005 jõudnud viimase aasta madalseisu. Tunnuslik on ka see, et naispoliitikutid kerkib sealt esile vähe. Viimastel valimistel sai see partei 13 kohta, ainult 2 neist on naised.

Paremtsentrilised ja parempoolsed parteid ÜVE Res Publica, Isamaaliit ja Reformierakond soovivad vähem riiki ja hoolivad üksikisiku huvidest, majandusest ning ettevõtjaist, mitte aga rahva vajaduste paremast rahuldamisest.

Populistlik neokonservatiivne Res Publica saavutas suurt edu 2003. a parlamendivalimistel, mil rahvas oli pettunud vanades parteides ja lootis naiivselt, et uus partei Res Publica on, erinevalt teistest, aateline ja eetiline rahvapartei ning täidab kõigi rahulolematute valijate lootused. See partei sai 28 kohta., naisi oli nende seas 5, parteiliider Juhan Parts moodustas valitsuse (vt ka eespool). Euroopa Parlamendi valimiste järel oli peaministri partei toetus langenud ligi 20%lt rohkem kui kolm korda, seda peamiselt agressiivse, isikukultuse elementidega ja Euroopa Liidu suhtes negatiivse kampaania mõjul. Juulist 2004 kuni jaanuarini 2005 kõigub toetus Res Publicale 5-7% vahel. Peaminister Juhan Parts ei meeldi rahvale, olles uurimuse kohaselt kõige negatiivsemalt meelde jäänud poliitik (jaanuar 2005).

---

¹ Siin ja edaspidi esitatakse parteide reitingud (AS Emori andmed) intervjuude toimumise ajal, so juunis-juulis 2004, samuti võrdluseks jaanuaris 2005 (Parteides pettunute...).

Rahvuslik-konservatiivse mainega Erakond Isamaaliit kasvas välja Eesti 80ndate aastate II poole Eesti Kongressi (ja Eesti Komitee) nimelisest rahvaliidumisest. Isamaaliit oli varem märksa mõjukam ja tema liider Mart Laar korduvalt Eesti peaminister. 2003. a parlamendivalimistel sai Isamaaliit vähe hääli ja vaid 7 kohta, kusjuures naisi valituks osutunute seas ei olnud. Toetus Isamaaliidule on käesoleval aastal püsinud valimiskünnise so 5% lähedal. Uutes ning euroopalikes oludes pole Isamaaliidu vabadusvõitlejate, rahvuslaste ja konservatiivide imagol enam seda kõitvust, mis varem, ning uut moodsamat ja kõitvamat suunda pole nad leida suutnud.

Eesti Reformierakond on selge ja kindla imagoga parempoolne neoliberaalne majanduspartei, kes on orienteeritud ettevõtjate, edukate ja jõukate inimeste huvidele. Reformierakonna sagedase koalitsioonis olemise tõttu on selle partei mõju olnud suur, ta on edukalt arendanud riigi majanduspoliitikat. Tänu Reformierakonnale tuntakse Eestit Euroopas kui „tulumaksu-huligaani“; selle partei initsiatiivil kaotati ettevõtete reinvesteeringud kasumilt tulumaks ja kes kavatseb edaspidi ka inimeste tulumaksu vähendada. Selle partei ideoloog, liider, rahandusspetsialist ja eelmine peaminister Siim Kallas töötab nüüd Eesti esindaja ja Euroopa Komisjoni juhtiva tegelasena Brüsselis. Reformierakonnal on kindel truu valijaskond, tema üleriigiline toetus on kõikunud 14-16% vahel. 2003. a parlamendivalimistel sai Reformierakond 19 kohta, nende täitjate seas oli ainult 3 naist. Siiski on see partei valitsusse saatnud mõned naisministrid, sh Euroopas laialt tuntud Kristiina Ojuland, kes 2005. a veebruaris välisministri kohalt vabastati.

Eesti ideoloogiaid ulatuvad sotsiaaldemokraatiast konservatismi ja neoliberalismini, tuleb ette populismigi, kuid feminism (nagu ka nt ökologism) on ideoloogiana suhteliselt nõrgalt esindatud. Kuna feminism pole kuigi populaarne, pole ka soolist võrdõiguslikkust pooldavad poliitikud oma ideid kuigi varmad eksponeerima, sest sageli ei jaga nende vaateid ka nende oma parteid ega ole valmis lõimima feminismi oma partei põhiideoloogiasse. Nagu eespool märgitud, soolist võrdõiguslikkust toetavad leigelt vasaktsentristlikud parteid, paremtsentristlikud aga suhtuvad jäiselt. Inimeste tasemel tuleb parteide sees soolise võrdõiguslikkuse küsimuses ette väga suuri erinevusi: parempoolsemates parteides võib ette tulla tulihingelisi feministe ja vasakpoolsemates nende vastaseid. Sooline võrdõiguslikkus kuulub riikliku poliitika juurde, sellega hakati tegelema seoses Eesti astumisega Euroopa Liitu, ent Eesti parteid distantseerivad end sellest küsimusest tänapäevani.

Naised partei liikmeskonnas ja partei juhtkonnas

Suuremate, võimuga seotud, st parlamendis ja valitsuses esindatud parteide liikmeskonnas on naisi pisut alla poole (keskmiselt 48,1%), parteiti aga kõigub nende osakaal 35% ja 57% vahel (andmed seisuga 01.01. 2002). Parempoolsemates parteides on naisi vähem kui vasakpoolsemates, nooremate parteiliikmete seas aga on naisi rohkem kui parteides keskmiselt. Naisliikmete suur osakaal parteides näitab, esiteks, naiste piisavalt suurt huvi ühiskonnas toimuva, sh poliitika vastu (seda kinnitavad ka sotsioloogilised uurimused), teiseks aga ka kommet astuda parteisse perekonniti. Viimane võib olla üks parteide liikmeskonna soolise tasakaalu iseenesliku kujunemise peamistest teguritest.

Kui naine partei lihtliikmeks kõlbab, siis juhtkonda – mitte eriti. Eestis polnud mõnda aega ühtki erakonda, mille liider oleks naine. Hiljuti valiti ühe marginaalse ja väikese partei - endiste kommunistide partei Eesti Sotsiaaldemokraatlik Tööpartei, 2004. a lõpust Eesti Vasakpartei esimeheks naine (Sirje Kingsepp). Ka selle partei teine aseesimees on naine (Malle Salupere). Varasematel aegadel on paar naisparteiliidrid leidunud, kuid neid parteisid enam ei eksisteeri. Parlamendis esindatud parteidest on

ühel naisaseesimees (Eestimaa Rahvaliit, Mai Treial). Kõikide Eesti parteide juhatuses on keskmiselt 16% naisi, kusjuures 19nest parteist nelja juhatuses polnud ühtegi naist ja viie juhatuses oli ainult üks naine (andmed seisuga 04.03.2002.). Kuna naisi on partei juhtkonnas (juhatuses, regionaalsete osakondade ja ühenduste juhtidena) vähe, siis on selge, et oluliste otsuste tegemisel, sh valimisnimekirjade koostamisel, on naiste kaasaráákimise võimalused ainuüksi nende vähesuse tõttu ülimalt tagasihoidlikud.

Parteide juhtimises aset leidev sooline tasakaalustamatus ja soolise võrdõiguslikkuse idee tõrjumine on üks peamine takistus Eesti naiste ligipääsul otsustamise ja võimu teostamise juurde nii poliitikas kui teistes valdkondades.

Parteide naisteühenduste ja muude naisorganisatsioonide mõju

Eesti kuuel suuremal parteil on kõigil olemas oma naisteühendused, mis küll eriti aktiivselt ei tegutse ja suurt rolli partei elus ning soolise võrdõiguslikkuse küsimuses ei mängi. Samas ei saa nende tähtsust alahinnata ning väita, et nende olemasolu ja tegevus oleks tulutu. Parteide naisteühendused korraldavad koolitusi, andes võimaluse nii enesetäienduseks kui eneseteostuseks, abistavad naistel endas naispoliitiku identiteeti leida ja naiste solidaarsust arendada, annavad enesekindlust, pakuvad palju uusi kontakte, avaldavad survet partei juhatusele ja liidrile, sh valimisnimekirjade koostamisel. Kuidas neid võimalusi kasutatakse, on iseasi. Naisteühendustel on oht lasta end suurest poliitikast kõrvale suruda, nn naiste asjadega tegelema.

Suhteliselt suur mõju naiste poliitikasse tulekul on olnud mittepoliitilisel ühendusel Eesti Naisliit, kes 90ndate aastate I poolel osales parlamendivalimistel, nagu mitmed teisedki tollaegsed mittepoliitilised organisatsioonid. Naisliidu kaudu on poliitikasse tulnud ning esile tõusnud mitmete parteide naispoliitikud.

Kõik parlamenti valitud naised kuuluvad Riigikogu Naiste Ühendusse. Parlamendi naisteühenduse üks kesksemaid teemasid on organiseerida naiste pääsu valitavatesse esinduskogudesse, avades nii tee naiste pääsule võimu juurde. Selleks saab avaldada survet parteidele, et valimisnimekirjade esitsas oleks piisavalt palju naisi (nt et iga kolmas oleks naine), et muuta parteiseadust (erakonnaseadust) selliselt, et valimisnimekirjades oleks kohustuslik rakendada sookvoote, aidata käivitada valijate liikumist „Naine, vali naist“, korraldada kohtumisi vanemate demokraatiate naisteühendustega, et neilt õppida, jagada oma teadmisi ja kogemusi Eesti teistele naisorganisatsioonidele jne. Tõsi, parlamendi naisteühendus koos parteide naisteühendustega on üritanud parlamendivalimiste eel käivitada liikumist „Naine, vali naist“, kuid Eesti naisvalijad pole veel valmis taotlema soolist võrdõiguslikkust poliitikas ning feministlikud aktsioonid tundusid vägagi võõrastavad.

Naisi koondavad kaks suuremat katusorganisatsiooni: Eesti Naisteühenduste Ümarlaud ja vabaühendus Naiste Koostöökett. Viimane on võtnud oma hõlma alla peamiselt parteide naisteühendused ja tal on poliitilised eesmärgid.

Eesti arvukad ja mitme suunilusega, sh poliitilised regionaalsed naisteorganisatsioonid on muutunud üha teadlikumaks ühiskondlikest probleemidest ega klammerdu ainult kodu ja pere temaatikasse. Nad teevad nii parteisisest kui parteidevahelist koostööd, eelkõige saamaks oma esindajaid kohalike omavalitsuste volikogudesse, aga ka parlamenti. Regionaalsete naisorganisatsioonide seas on tekitanud pahameelt see, et kuigi paljud naised saavad kohalike omavalitsuse volikogu valimistel palju häält, sest on tuntud ja populaarsed, ei võeta neid parlamendivalimistel kas üldse valimisnimekirja või paigutatakse nad seal sedavõrd taha, et neil pole lootust valituks osutada. Naisorganisatsioonid sekkuvad seadusandlusesse, saates enne naisi puudutavate eelnõude arutamist parlamendiliikmete aadressidel hulgaliselt kirju ja e-kirju ning helistavad neile. Kõige massilisem oli oma arvamuse avaldamine soolise

võrdõiguslikkuse seaduse eelnõu arutamiste eel ja ajal selle seaduse vastuvõtmise toetuseks.

Parteide suhtumine soolisse võrdõiguslikkusesse

Parteide juhtivoliitikud ei tunne ega tähtsusta partei soolist struktuuri: liikmete soolist koosseisu, naisteühenduse suurust, parteisiseste naisjuhtide arvu ja osakaalu. Selle kui ebaoluliseks peetava kohta statistikat ja muud infot ei koguta ega analüüsita. Mingil perioodil on kutsutud naisi oma parteisse astuma ja kandideerima (nt Keskerakond, Mõõdukad, Reformierakond), kuid sennapaika on see jäänud. Sugupoolte tasakaalule poliitikas on mõjunud soodsamalt see, kui mõnest parteist on rohkem naisi partei juhtivoliitikute sekka sattunud või parlamenti valituks osutunud. Siie on see ka järgmiste naiste puhul tõenäolisem ja hõlpsam.

Soolise võrdõiguslikkuse küsimuse puhul on asi teisiti kui majandus- ja sotsiaalküsimuste korral – parteid peavad seda väga kõrvalise tähtsusega küsimuseks, mis harva parteilise ühisseisukoha väljatöötamist nõuab.

Kõigi parteide programmid sooküsimust ei sisalda, soolise võrdõiguslikkuse nõude püstitamisest ja selle saavutamise meetmete loetelust rääkimata. Sel pole aga Eesti parteide puhul ka erilist tähtsust. Esiteks, programmi kõikidele punktidele parteid nagunii oma poliitikas ei keskendu, tegeldakse vaid üksikute võtmeküsimustega või küsimustega, mida elu ette toob. Parteisid, kus sooküsimus oleks ühtlasi võtmeküsimus, Eestis ei ole seni veel esile kerkinud. Teiseks, programmis rõhutatakse soolise võrdõiguslikkuse vajadust just nendes parteides, kes oma poliitilises tegevuses teevad panuse valdavalt meestele (Rahvaliid ja Res Publica), seevastu neis, kes naisi tõepoolest tippoliitikasse on aidanud (nt Keskerakond), seda üldse ei puudutata. Asjaolu, et partei programm ei lange kokku partei tegevusega, ei vähenda soolise võrdõiguslikkuse seisukohtade programmi lülitamise vajalikkust. Soolise tasakaalustatuse nõude võtmine parteiprogrammi võimaldab vajaduse korral nõuda selle programmikohast elluviimist kas parteisiselt, nt naisteühenduse, või siis parteiülel, nt Riigikogu Naiste Ühenduse poolt.

Kuigi Eesti Vabariigi põhiseaduses on sõnaselgelt keelatud diskrimineerimine muuhulgas ka soolisel alusel, puudus kuni 2004. aastani soolise diskrimineerimise mõiste juriidiline käsitus (legaaldefiniitsioon), samuti seadusandlik kohustus soolist võrdõiguslikkust edendada ja ebavõrdsust vähendada. Lõpuks need sätestati soolise võrdõiguslikkuse seaduses (RT I 2004, 27, 181). Vabariigi Valitsuse otsusest selline seadus luua kuni seaduse vastuvõtmiseni riigikogus (aprillis 2004) kulus neli aastat. Kogu selle perioodi jooksul oli eelnõu ja sellega seotud teemad avalikkuse tähelepanu all.

Soolise võrdõiguslikkuse seaduse hääletuste puhul ei kulgenud jõujooned siiski otse mööda parteisid ega ka naised-mehed joont. Parteilise kuuluvuse mõju oli siiski märgatav. Ootuspäraselt ei pooldanud naiste ja meeste võrdse kohtlemise nõude kehtestamist tööandjad, samuti paremsentristlikud parteid ja parempoolne Reformierakond. See seaduseelnõu töötati välja sotsiaalministeeriumis Mõõdukate (nüüd Sotsiaaldemokraatlik Erakond) ja Keskerakonna sotsiaalministrite ajal, ning nende parteide parlamendiliikmed olid enamasti selle seaduse vastuvõtmise poolt, ehkki leidis erandeid. Isamaaliidu ja Rahvaliidu esindajad olid kas ükskõiksed või vastu, Reformierakonna omad otsustavalt vastu. Reformierakond esindab ettevõtjate huve, aga nende arvates piisas täiesti neist kitsendustest, mis tööseadustes on naiste kaitseks sätestatud. Naistele meestega võrdse palga maksmine, naistesse ja meestesse ühesugune suhtumine töölevõtmisel, aruandlus personali soolisest struktuurist ja seda veel mitmesuguses lõikes – kõik see oli ja on ettevõtjatele raskesti vastuvõetav.

Paremkallaklikud parteid (Reformierakond, Isamaaliit) tõrjuvad naisi poliitikas tõenäoliselt oma mehelikult agressiivsema ja majandusele suunatud poliitika tõttu, kus pehmemad teemad (nt sotsiaalküsimused), väärtused ning naisjuhid pole teretunud. Mõnes konservatiivsete vaadetega parteis (Rahvaliid, Isamaaliit) seletatakse naiste ebavõrdset esindatust parteisisestel juhikohtadel ja valitud kogudes konservatiivsuse, so traditsioonidele tuginevate väärtuste hoidmise vajadusega.

Soolise võrdõiguslikkuse seaduse arutelud parlamendis oli see lakmuspaber, mille kaudu selgus paljude parlamendiliikmete, kellest enamik on teadagi mehed, suhtumine naiste, sh naispoliitikute, võrdväarsusse. Selle seaduse IX parlamendikoosseisu-aegsed seadusearutelud lähevad naiste otsese naeruvääristamise ja alandamise tõttu parlamendi musta ajalukku. Arutelud näitasid, et Eestis ei ole sooline võrdõiguslikkus enesestmõistetav. Ka avalikkus üritas käsitleda inimõiguste põhiprintsiipi – võrdõiguslikkust – äärmiselt kitsalt, suhetena konkreetsete meeste-naiste vahel. Meedia poolt tõstatati küsimus niisuguse seaduse vajalikkusest, mis niikuinii midagi ei muuda, sest seda ei suudeta ellu rakendada.

Õigused on, võimalusi nende rakendamiseks pole piisavalt. Põhiseaduslikud diskrimineerimiskeelud ja võrdsed õigused *de jure* on hädavajalikud, kuid mitte piisavad vahendid naiste ja meeste võrdsuse tagamisel. Vajalikud eeldused on alles siis loodud, kui naistel lisaks õigustele on reaalsed võimalused ühiskondlikust elust osa võtta. Eestis tähendab see soolise võrdõiguslikkuse seaduse (vastu võetud aprillis 2004) reaalselt elluviimist, riigi haldussuutlikkuse parandamist ja seaduses ettenähtud järelvalveinstitutsioonide loomist.

2.3.2. Naised seadusandliku ja täitevvõimu juures

Naised seadusandlikes kogudes – parlamendis (riigikogus) ja kohalike omavalitsuste volikogudes

Eesti asub naiste osakaaluga *parlamendis* – 18,8% – maailmas 44. kohal (30.06.04 seisuga; Women in ...). 2001. a sügisel oli Eesti 17,8%ga maailma riikide parlamentide seas 37. kohal (12.10.01 seisuga; samas). ÜRO neljanda naiste maailmakongressi (4.-15. 09.1995, Beijing) otsustes soovitati naisi kaasata otsuseid vastu võtvatesse kogudesse, sh parlamenti, vähemalt 30% ulatuses. 30% piiri ületas 12.10.01. seisuga 9 riiki, 31.01.03. a – 11 riiki ja 30.06.04 – 16 riiki (Women in...). Eesti on võrdlusalustest riikidest oma tasemelt võrreldav Lätiga (30.06.04 seisuga; Women in ...):

	Koht maailmas	Naiste osakaal (%) parlamendis
Taani	3.	38,0
Läti	34.	21,0
Eesti	44.	18,8
Itaalia	70.	11,5

Saavutada parlamendis 30%, st kuni 1/3 kohti naistele, tähendab jõudmist piirini, kust alates naiste hulk on piisavalt suur, et otsuseid mõjutada. Eesti on sellest veel kaugel, ja tõtt-öelda, tammub naiste osakaalu osas kahe viimase parlamendivalimiste tulemusena enam-vähem paigal (vt lisa 1): 1999. a valimistel sattus parlamenti 17,8%, 2003. a valimistel 18,8% naisi. 1992.-2003. a., ajal, mil taasiseseisvunud Eestis on parlamenti valitud, on naiste osakaal seal siiski kasvanud (lisa 1).

Kohalike omavalitsuste volikogude valimistel on naiskandidaatide osakaal suhteliselt kõrge (2002 – 37,7%), tulevikus pole seal just palju kasvuruumi (vt tagapool

ja lisa 1). Seevastu parlamenti kandideerivaid naisi on sedavõrd vähe (1992 – 13,4%, 1995 – 17,5%, 1999 – 27,0%, 2003 – 21,4%), et on raske saavutada soovituslik eesmärk, et vähemalt 30% parlamendikoosseisust moodustaks naised. Asjad arenevad Eestis õiges suunas, kuid teevad seda liiga aeglaselt.

Jälgides meeste ja naiste kandideerimiseefektiivsust parlamendikohtade täitmisel, selgub, et mehed saavad parlamenti lihtsamalt kui naised, sest nende kandideerimiseefektiivsus on suurem (vt lisa 2). Põhjuseks on meeskandidaatide suurem populaarses valijate seas ja seetõttu saavad nad rohkem hääli; pealegi nad paiknevad valimisnimekirjade eesotsas, mistõttu on nad potentsiaalsed võitjad ja valijail on mõtet oma hääl just neile anda. 1992. a kogus parlamenti valitud naine keskmiselt 79,5%, 1995. a 54,6%, 1999. a 86,6% ja 2003. a 83,3% sellest häälte arvust, mis sai keskmine mees. Märkima peab naiskandidaatide arvu kiiremat kasvu meeskandidaatide arvuga võrreldes. Naised huvituvad poliitikast üha enam, kuid parlamenti saada on neil meestega võrreldes raskem. Soolise võrdõiguslikkuse seaduse vastuvõtmise vaevarikas kulg näitab, et mõte naiste ja meeste võrdõiguslikkusest tundub riigikogus esindatud parteidele võõras.

X parlamendikoosseisu ajal² kuulub parlamendi tähtsaim – parlamendi esimehe koht – esmakordselt Eesti ajaloos naisele – Ene Ergmale (Res Publica).

Kohalike omavalitsuste volikogudesse pääsevad naised kergemini, sest konkurents sinna pole nii suur kui parlamenti. Kahel viimasel kohalike volikogude valimistel (1999. ja 2002. a) valiti naisi täpselt sama palju - 28,3%, naiskandideerijaid oli aga vastavalt 35,6% ja 37,7% (lisa 1). Ka siin väärrib märkimist naiste üha aktiivsem kandideerimine, kuid valituks osutumine üha raskeneb (vt lisa 2). Mis puutub kohalike omavalitsuste volikogude juhtidesse, siis nende seas on naisi vähe: linnavolikogude esimehi – 15,4% ja vallavolikogu esimehi – 12,4% (andmed seisuga 15.01.2003). Väärrib märkimist, et pealinna Tallinna linnavolikogu esimees on naine – Maret Maripuu.

Eesti suuremate linnade ja tsentraalsemate piirkondade kohalikes omavalitsustes on naiste osakaal volikogus keskmine või keskmisest väiksem, seevastu väiksemates keskustes ja perifeersemates omavalitsusüksustes on aga naiste osakaal suurem. Kuigi tsentraalsemad linnad ja piirkonnad on reeglina edumeelsemad ja innovaatilisemad, ei kehti see soolise võrdõiguslikkuse kohta. Tähtsamad ja tsentraalsemad keskused ning piirkonnad on atraktiivsemad ja mehed konkureerivad naised välja. Pealinna regioonis (Tallinn koos Harju maakonnaga), kus naisi on volikogus keskmisest vähem, kandideeris 2002. a valimistel 7,3 inimest ühele kohale, samas kui Eesti keskmine oli 4,7.

Valimisseaduste mõju

Senised parlamendi- ja kohalike valimiste seadused on soolise võrdõiguslikkuse suhtes näivalt neutraalsed: neis võib valija anda oma hääle võrdselt nii naisele kui mehele, ja ka valimisnimekirjad koostatakse enamasti traditsiooniliselt, sooküsimusest numbrit tegemata. Naiste valituks osutamisel polnud 1992-1999. a parlamendivalimistel tähtis mitte niivõrd häälte arv, kuivõrd koht valimisnimekirja eesotsas. Viimasel juhul tuleb mängu partei (juhatuse, liidri) subjektiivne käitumine: kui naiste nimed asetatakse nimekirja etteotsa, siis nad ka osutuvad valituks, muidugi juhul, kui parteil valimistel hästi läheb. Alates 1995. a parlamendivalimistest toimub naiste parteisisene ja

---

² Käesolev, 2003. a valitud parlamendikoosseis on Eesti vabariigis kümnes (X; meenutagem, et numeratsiooni kuuluvad ka esimese Eesti Vabariigi (1920-1940) parlamendikoosseisud) ja 1999-2003. a parlamendikoosseis kandis järjekorranumbrit IX.

parteidevaheline lobby eesmärgiga paigutada rohkem naisi nimekirja etteotsa, kuid eriti edukaks pole see ei osutunud. 1992.-1999. a valimiste tulemuste analüüs selgitas, et just see valimisseaduse tegur – valimisnimekirjade esiossa paigutamine on naistel aidanud parlamenti saada. Seega määras parlamenti saamise rohkem koht valimisnimekirjas, st parteide suva, ja vähem valijate antud häälte arv, st rahva tahe. Parlamendiliikmetest naised olid valimistel reeglina head häältekogujad. Ent siiski – kui valimistulemus oleks sõltunud ainult häälte arvust, oleks naisi parlamenti 25% vähem sattunud. 2002. a muudeti rahva õiglustundega arvestamiseks valimisseadust selliselt, et senisest tähtsamaks muutus kandidaadile antud häälte arv. 2003. a valimistel rakendunud uus valimisseadus soosib häältemagneteid (poliitilisi superliidreid), aga just neid naiste hulgas peaaegu pole. Et naiste esilekerkimist soodustada, tuleb tulevikus panustada naiskandidaatide valimiseelsele tutvustamisele. Valimisseadust tagasi pöörata pole ka mõtet – nagu näitasid intervjuud, kandideerivad naisedki polnud vana korraga rahul.

Radikaalsed naispoliitikud on seisukohal, et muuta ei tule mitte valimisseadust, vaid erakonnaseadust. Sookvooti peaks kasutama kõikide valitavate kogude moodustamisel, samuti parteisiseste juhtide valimisel, väidavad nad. Sookvootide sisseviimine oleks ka paljudele Eesti feministidele ja naispoliitikutele raskesti vastuvõetav, rääkimata valijate laiast ringist. Sellele võimalikule seadusemuudatusele peaks eelnema laiaulatuslik selgitustöö, et naisi ei asetata nimekirjadesse vaheldumisi meestega mitte tema bioloogilise soo pärast, vaid põhjusel, et naine on sama hea või parem poliitik kui mees.

Naised täitevvõimu juures – valitsuses ja kohalike omavalitsuste juhtidena

Läbi valitsuste on Eesti valitsusliikmete seas olnud naisi keskmiselt 12,5%, st suhteliselt vähe (vt lisa 3). Käesolevas, Juhan Partsi valitsuses oli varem üks naisminister, suvel 2004 oli neid aga kaks. Need olid välisminister Kristiina Ojuland³ (Reformierakond) ja põllumajandusminister Ester Tuiksoo (Rahvaliit). Kuigi käesolevas valitsuses on teisiti, näitab nii Eesti kui teiste riikide kogemus, et naisministrid täidavad kõige sagedamini sotsiaal-kultuurilisi funktsioone, olles rakendatud sotsiaal-, rahvastiku-, kultuuri- ja haridusministrina (Eesti kohta vt lisa 3). Euroopa Liidu kandidaatriikide valitsustes oli 2001. a naisi keskmiselt 23%, uues Euroopa Komisjonis on neid aga 32% (august 2004).

Oleks loomulik, kui Eesti valitsuses oleks suurem sooline tasakaal ja nais valitsusliikmete seas 30-40%. See pole võimatu, sest pretsedent on loodud: Siim Kallase valitsuses oli naisi 35,7% (lisa 3). Kuid Eesti paistab silma sellega, et Eestis pole kogu ajaloo vältel olnud ainsatki naispeaministrit. Taasiseseisvunud Eestis pole seda võimalust isegi arutatud. Seni, kuni juhtivate parteide liidrite seas pole naisi, pole selleks ka võimalust.

Mis puutub kohalike omavalitsuste juhtimistasandit, siis naisjuhte on neis veelgi vähem kui riigi tasandil, st valitsuses. Linnapeade seas on naisi 10,3% ja vallavanemate hulgas 11,9%, samas kui – olgu võrdlusena märgitud – linnasekretäridest 75% ja vallasekretäridest 94,1% on naised (seisuga 15.01.2003). Tallinna linnapeade hulgas on olnud üks naine (Ivi Eenmaa, kes sai hiljuti Võru linnapeaks). Tartus, Eesti suuruselt teises linnas, on esimene naislinnapea 2004. a sügisest (Laine Jänes). Mõlema Eesti suurema linna abilinnapeade sekka on aeg-ajalt mahtunud mõni naine.

---

³ Veebruari keskel 2005 pole veel teada, kes saab Kristiina Ojulandi asemel uueks välisministriks, aga suurema tõenäosusega on see mees kui naine.

Andmed näitavad, et mehed ihaldavad väga kohalikku võimu, iseäranis täitevvõimu. Täitevvõim paistab üldse olevat suuremas hinnas kui seadusandlik võim, seepärast on konkurents seal terav ja naised tõrjutakse kõrvale.

Naised teistes kõrgetes riigiametites

Eesti naisterohke ametnikkond moodustab laia aluse naiste juhikohtadele tõusuks. Väga palju naisi töötab riigikogu ja valitsuse töö tehnilise korraldamise allüksustes (istungiosakond, infosüsteemide ja asjaajamise osakond, raamatupidamine). Selles väljendub traditsiooniline töötava naise funktsioon: olla mehe abistaja tema tähtsas töös. Naisi on tippametnike ja juhtide seas küll üle 1/3, kuid päris tipus töötab naisi vaevalt 1/5. Ametniku ametikoha täitmine naisterahvaga on Eestis igati loomulik, kuid Eesti eripära vanade demokraatiatega võrreldes on naiskohtunike, sh kohtute naisesimeeste rohkus. Seda võib pidada postsotsialistlikuks pärandiks, sest N Liidus maksti kohtunikele vähe palka.

Meestega on täidetud kõik põhiseaduslike ja seaduslikkuse tagamist jälgivate ainuisikuliste institutsioonide tippjuhi ametikohad, nagu õiguskantsler, peakontrolör, riigi peaprokurör ja riigikohtu esimees, riigisekretär, riigikantselei peadirektor jne. Ministeeriumide haldusalasse kuuluvate riiklike ametite (nt Politseiamet, Tarbijakaitseamet, Sotsiaalkindlustusamet jt) peadirektorite, nagu ministritegi, ametikohad on täidetavate funktsioonidega seotud sooliselt. 23 riikliku ameti peadirektorite seas oli naisi 2002. a kevadel neli (17,4%) ja 2004. a augustis viis (21,7%). Kõik need neil ja viis esindasid pehmeid (sotsiaal-, kultuuri ja rahvastiku) valdkondi. Nn mehelike ametite (politseiamet, kaitsepolitseiamet, päästeamet jms) peadirektoriks ei satu naine tõenäoliselt niipea. Naiste ja meeste tegevus- ja töövaldkonnad on Eestis sedavõrd eraldatud.

Ka maavanema amet on Eestis olnud väga meestekeskne. Maavanema institutsioon on valitsuse käepikendus regionaaltasandil. Pikka aega polnud taasiseseisvunud Eestis 15 maavanema seas ainsatki naist. Augustis 2004, mil uute maavanemate kinnitamisaktsioon polnud veel lõppenud, oli sekka sattumas paar naist.

Suursaadikute seas on naiste osakaal pidevalt kasvanud (1994. a 7,7%, 2001. a 21,4% ja 14.08.04 seisuga – 26,7%), kuid oleks loomulik, et neid oleks rohkem.

Ja lõpuks: Eestis pole olnud ühtegi naispresidenti. Sellele kõrgele riiki esindavale kohale on kandideerinud kaks naist: Lagle Parek (1992) ja Siiri Oviir (1996). Kummalgi ei läinud valimistel hästi. 2001. a presidendivalimistel naisi kandidaatide seas ei olnud. Eestis on korduvalt arutatud naispresidendi võimalikkuse üle ja jõutud järeldusele, et see pole veel võimalik. Viimasel ajal, mil naaberriikides Lätis ja Soomes tegutsevad juba pikemat aega ülipopulaarsed naispresidendid (vastavalt Vaira Vīke-Freiberga ja Tarja Halonen), ei tundugi see mõte eestlastele enam nii võõras.

2.3.3. Noored mehed ja avalik arvamus naistest poliitikute ja juhtidena

90ndate I poolel selgitati mitmes üle-eestilises valimisuuringus teiste küsimuste hulgas inimeste suhtumist naiste vähesusse poliitikas ning nende valmisolekut naiste poliitikasse minekut toetada (Raitviir 1996). Enamasti ei pidanud vastajad naiste minekut poliitikasse kas vajalikuks või jäeti küsimusele üldse vastamata, sest probleemi peeti vähetahtsaks. Üllatuslikult selgus, et teistest negatiivsemalt olid meelestatud kõrgharidusega inimesed ja kõige suurema sissetuleku saajad, st arvamuslimidrid, samuti

nooremad inimesed – sh üliõpilased. Palju vajalikumaks kui naisi poliitikasse tuua peeti uute ja noorte inimeste juurdevoolu.

Esimene näide. Ühe päevalehe vastutav väljaandja, keskealine mees, kirjutas u neli aastat tagasi oma ajalehes, et naised (näiteks tõi ta oma sekretäri) sobivad oma aju ehituse tõttu (sic!) piskasju meeles pidama ja mitut toimetust ühekorruga sooritama. Las nad siis töötavad aladel, mis neile kõige paremini sobib, ja mehed (st tema kui juht) neil, milleks just neil on eeldusi.

Või teine näide. Ühiskonnas laialt levinud kujutlust naiste ja meeste rollist ühiskonnas väljendas 1998. a ühe päevalehe arvamuskirjanduslik noor mees, tunnustatud spetsialist, kellest käesoleval ajal on saanud juhtiv kõrgharidustegelane. Naised peaks sooõiguste tagaajamise ja naisuuringute algatamise juurest tulema tagasi maa peale ja tegema seda, mida rahvas ootab – sünnitama, kirjutas ta. Kui keskenduda traditsioonilistele soorollidele, siis kasvab ka sündimus, oli tema seisukoht.

Kolmas näide. Üleskutset noortele naistele sünnitama asuda sisaldas ka 2003. a võimule tulnud noortest meestest koosneva tuumikuga Res Publica valimisprogramm. Naised sünnitama, mehed riiki juhtima, ja kord on majas.

Samasuguse, kuid ikkagi üllatava tulemuseni jõudis sotsioloog Marion Pajumets (2001), intervjuuerides bakalaureusetöös (vt ka osa 2.2.) parteide noorteorganisatsioonide meesliikmeid, enamik neist üliõpilased või äsja kõrgkooli lõpetanud. Praegu moodustavad paljud neist osa meie riigi poliitilisest eliidist. Noored haritud mehed osutasid soorollide suhtes vägagi konservatiivseks, sotsiaalpoliitiliselt aga individualistlikuks. Naistele esitati tööl käimise nõue ja kodu ning lapsi peeti ebapiisavaks eneseteostuseks. Kuid kui naine sünnitab, siis peab ta teadma, et last ei hakka kasvatama isa või riik ning karjäär tuleb jätta just temal. Noormehed ei astuks kuigi meelsasti samme naiste ametialaseks jaluleaitamiseks. Nad ei kutsuks naisi poliitikasse ega majanduslikele juhtpositsioonidele ning laitsid üksmeelselt maha kvootidesüsteemi, kuigi teadvustasid, et see võiks ehitada naiste poliitikas osalemise traditsioonile tugeva aluse. Sookvoodid tähendaks ebaausat konkurentsi, arvasid nad. Võimalused olgu kõigile võrdsed. Naiste tagasihoidlikku osalust poliitikas seostasid noored mehed naiste loomupäraselt väiksemate annete või huviga poliitika vastu.

Uuringus arutasid noored mehed Marion Pajumetsa poolt püstitatud küsimuse üle, miks Eesti naised suhtuvad soolise võrdõiguslikkuse küsimusse leigelt. Nende peamine seisukoht oli, et küllap siis on naised oma naiserolliga rahul. Kuid avaldati ka arvamusi, et naised kui meeste ripatsid ei suudagi iseseisvalt mõelda; või et suur töökoormus ja majanduslik kitsikus on naised võitlemiseks liiga tuimaks teinud.

Feminismi kohta esitasid noored meespoliitikud mitmesuguseid arvamusi. Feminism – see on aegunud importkaup, mille järgi Eestis puudub nõudmine. Eesti pole ometi läänelik heaoluriik, kus elu on turvaline ja korraldatud ning inimesi valdab feminism kui küllastumistaud. Feminismi käsitleti naise rünnakuna mehe rolli vastu või samastati see koguni taotlusega kehtestada matriarhaat. Eesti üksikud feministid võitlevad olematute probleemidega, on moraalitud, elavad välja oma tähelepanuvajadust ja mõjuvad ahistavalt. Feminismi halvustades vastandasid noored poliitikud eesti oma väärtusi euroopalikele väärtustele. Samas seostatakse soolist võrdõiguslikkust minevikku vajunud nõukogude võimu, kommunistliku ideoloogia ja vasakpoolse liikumisega. Intervjuudes ülistati eesti oma ja ülimalt vastupidavat naiselikkust, mida ei suutnud rikkuda ei võrdõiguslikkus nõukogude moodi ega riku ka läänest pärit feminism.

Olgu märgitud, et feminismi ja soolise võrdõiguslikkuse suhtes jagavad noored meespoliitikud Eesti rahva arvamusi: kummaski tekitavad need vaid negatiivseid emotsioone.

Naisi on otsustajate ja juhtide, nagu ka poliitikute hulgas vähe. Miks see nii on? Sellele küsimusele otsisid vastuseid poliitikas ja majanduses juhtpositsioonil tegutsevad naised EV Sotsiaalministeeriumis peetud naisettevõtjate seminari vestlusringis 17.06.2003. Need naiste poolt nimetatud ja allpool toodud põhjused ongi Eestis juhtiks saamise peamised takistused.

- Eesti on sooküsimustes väga traditsiooniliste vaadetega maa. Valitseb minevikust pärit suhtumine soorollidesse.
- Massimeedia, haridus ja perekond taastoodavad traditsioonilisi soorolle.
- Eestis levinud soostereotüüpide kohaselt ei sobi naine poliitikasse ega tippjuhiks.
- Ei parteid ega enamik riigi institutsioone pööra soolise võrdõiguslikkuse olukorrale kui teisejärguliseks peetavale küsimusele erilist tähelepanu, aidates kaasa traditsiooniliste soorollide püsimisele ühiskonnas. Kui üldse, siis on see sotsiaalministeeriumi asi ja teistesse ei puutu.
- Naistel ja meestel on erinevad koostöövõrgustikud. Meeste oma asub kõrgemal tasandil ja teises nišis. Nt suitsunurgas või saunas otsustavad mehed omavahel ära, keda juhtiks edutatakse.
- Ressursid on peamiselt meeste käes. Privatiseerimise käigus läksid aastail 1988-1993 paljud ettevõtted nõukogudeaegsele juhtkonnale, st meestest omanikele.
- Naisotsustajaid (majandusjuhtide, poliitikuid) on vähe – see tähendab naiste kui ühe osa inimressursi raiskamist, aga ka otsuste tasakaalustamatust. Mehed kui otsustajad ja juhid ei märka seda, või ei hooli sellest kas eelarvamuse või konkurentsihirmu tõttu.
- Naisjuhil või -poliitikul pole sageli abikaasa (elukaaslase) toetust ja mõistmist; meesjuhi või -poliitiku puhul on loomulik, et naine-lapsed toetavad.
- Tippotsustajast naisel muutub töö ja pereelu ühiskoorem liiga raskeks.
- Naistel puudub julgus ja tahe võtta vastutust, neil on madal enesehinnang.

Eestis on seni korraldatud ainult üks ulatusliku küsimustikuga üleestiline representatiivne sotsioloogiline ankeetuuring, mille põhieesmärk oli selgitada meeste ja naiste suhtumist soolisse võrdõiguslikkusesse, sh eriti ettevõtluses (Petta, Proos 2003).

Vastavalt selle küsitluse andmetele hindavad 83% Eesti naistest ja 76% Eesti meestest meeste sotsiaalmajanduslikku positsiooni ühiskonnas, sõltuvalt sissetulekust ja tööalasest staatusest, kõrgemaks kui naistel. Kolm suuremat takistust naiste juhi ametisse asumisel on naiste arvates (alanevas järjekorras) töö ja pereelu ühitamine, hirm riski ees ja vajadus meestega võrdse positsiooni saavutamiseks meestest võimekam olla. Arvestatavate takistustena nimetasid naised veel naiseeskujude puudumist (või vähesust) ja enesekindluse puudumist. Naisjuhtide arvates vajavad naised oma positsiooni säilitamiseks ja parandamiseks peale koolituskursuste head lapsehooldusteenust, tugeva naisvõrgustiku ja isikliku mentori olemasolu.

Mida see mõjutaks, kui naisi oleks otsustajate seas praegusest enam? Vastustest selgus, et nii suureneks kogu ühiskonnas naiste enesekindlus ja eneseusk (jah-vastuseid andis 88% naistest ja 81% meestest) ning et naised toovad endaga kaasa rohkem sallivust ja sõbralikkust, millest on suur puudus (80% naistest ja 76% meestest). Negatiivsena märgiti, et see võib kaasa tuua laste hoolitusse jätmise (vastavalt 68% ja 75%), perekliima halvenemise, sest naisel jääb pere jaoks vähem aega (79% ja 84%) ning et sellistel naistel kahaneb naiselikkus, sest võimu juures olevad naised muutuvad meheliikeks (46% ja 64%). Eeltoodud loetelu kolm viimast argumenti kajastavad tüüpilise traditsioonilise ühiskonna hirme ja eelarvamusi.

Miks Eestis töötab vastutusrikastel ametikohtadel vähe naisi? Senised takistused seisnevad ankeeteeritud inimeste meelest lapsepõlvest alates tehtavast sisendusest, et naine peab pühendama end vaid kodule ja perele; eelarvamustes, et naine ei saa juhikohal hakkama; ja et meesjuht on parem. Kuid uuring selgitas rõõmustava tendentsina, et need seisukohad on hakanud murenema.

Küsitletuist ligi pooled naistest (47%) ja ligi kolmandik meestest (31%) arvas, et tähtsatel ametikohtadel peaks naisi rohkem olema kui praegu. Nõnda arvanud naised ja mehed nõustusid uurijate pakutud naisjuhtide osakaalu tõstmise meetmetega 60-90% ulatuses. Nendeks meetmeteks olid: soolise võrdõiguslikkuse seaduse vastuvõtmine (nüüdseks on see tehtud), naiste esiletõstmine (koolitus, toetused jms) riiklike programmidega, täiendavate teenuste ja lisavõimaluste loomine töö ja pereelu ühitamiseks, koduse töökoorma võrdsem jaotamine abikaasade vahel ja tüdrukutele juba maast madalast sisendamine, et ka neist võivad saada tippjuhid ja -otsustajad.

Ülaltoodud küsitlustulemused näitavad, et paljud naised ja mehed on aru saanud, et naisi on juhtivatel ametikohtadel liiga vähe. Miks olukord selline on ning mida teha, et neid seal rohkem oleks, selles suhtes polegi erinevad soopooled väga erineval arvamusel – naiste ja meeste ankeedivastused ei lahkne tavaliselt rohkem kui 10%. See viitab asjaolule, et mehed ei moodusta neis küsimustes naistele vastasrinnet, rühma, kellega naistel tuleb ilmingimata võidelda. Avalik arvamus tervikuna kaldub üha rohkem sinna poole, et naisi peaks juhikohal olema rohkem ning sellest oleks abi.

Iris Pettai ja Ivi Proosi arvates võtab ühiskond naisi juhtivatel kohtadel poliitikas enesestmõistetavamana kui majanduses ja täitevjuhtidena kohalikes omavalitsustes.

Olukord näib olevat sarnane sellega, mis valitseb perekondlikus tööjaotuses. Meeste hinnangud on muutunud, nad on nõus, et peaksid kodutöodes rohkem kaasa lööma – koristama, süüa tegema, lastega tegelema, kuid tegeliku käitumise mõõtmised ajaskaalal näitavad, et nad ei tee seda ometi. Nii ka siin: muutused inimeste hoiakutes ei kajastu valimistulemustes – naistele antakse hääli endiselt vähe. Naiskandidaatide arvu oluline ja esinduskogudesse valitud naisliikmete arvu mõningane kasv viimase 14. –15. aasta jooksul on peamiselt naisorganisatsioonide ning institutsionaalsete tegurite – valimisseaduse ja parteisüsteemi teene, avaliku arvamuse mõju sellele on olnud väike.

3. METODOLOOGIA

3.1. Teoreetilised seisukohad

Selles töös käsitletakse Eesti naiste vähest esindatust poliitikas kui sotsiaalse kapitali pillamist ühiskonna niigi vähese sotsiaalse kapitali tingimustes. Üksikisiku tasandil tähendab see naise kui indiviidi arenemisvõimaluste vähenemist, mis omakorda samuti vähendab ühiskonna sotsiaalset kapitali ja sellega seoses nõrgendab ühiskonna sotsiaalset sidusust (Bourdieu 1986; Putnam 1993; Putnam 1995). Sotsiaalsed võrgustikud määravad ära indiviidi toimetuleku ja eduka elutrajektoori (Bourdieu 1986). Tähtis on õige päritolu ja sugulaste-sõprade-tuttavate kuulumine õigesse seltskonda. Sotsiaalsetes võrgustikes jagavad inimesed samu väärtusi ja identiteeti, liikmete vahel on usaldus ja solidaarsus. Kui sellist toetavat-abistavat võrgustikku pole, on inimesed sotsiaalselt tõrjutud. Enamik eesti naisi ei ulatu kunagi kõrgtaseme juhtimisvõrgustikeni, ja kui ulatub, on nende seisund seal meeste omast halvem. Eesti nais- ja meesfirmajuhtide võrdlev uuring näitas, et naisjuhid on tõrjutud olekus ka juhtimisvõrgustike sees, seda peamiselt oma vähese arvu, aga ka muude, seni ebaselgeks jäävate asjaolude tõttu (Raitviir 2003b). Samasugune naiste madalamale ja eraldiseisvasse nišši surumine toimub ka Eesti poliitikas.

Selge on aga tõsiasi – Eesti ühiskonna sidususe tugevnemisele ei tule naiste poliitikast ja üldse juhipositsioonilt tõrjumine kasuks. Käesoleval ajal ei ole Eesti see sotsiaalse kapitali poolest rikas maa, mida iseloomustaks elanike, st nii meeste kui naiste aktiivne osavõtt ühiskonnaelust ja sotsiaalsete probleemide lahendamisest ning sotsiaalse usalduse kõrge tase. Tavaliselt on sotsiaalne aktiivsus (nt aktiivne sekkumine valimistel, kuulumine seltsidesse, osavõtt juhtimisest ja otsustamisest jne) seotud sotsiaalse usaldusega – kui üks on suur, on seda ka teine. Soolise võrdõiguslikkuse valdkonnas on Eesti naispoliitikute sotsiaalne kapital nii naiste solidaarsus naiste võrgustike kaudu kui edumeelsete aktiivsete naiste koostöö edumeelsete meestega, st naiste ja meeste võrgustike ühendamine.

Intervjueeritud naispoliitikuid moodustavad väikese ja spetsiifilise, kuid mõjuka osa Eesti poliitilisest eliidist. Vähemalt käesoleval ajal mõjutab eliit Eestis ühiskonna arengut rohkem kui rahvas, rahvas aga usub eliiti rohkem kui riigi institutsioone. Naispoliitikute kui eliidi suhtumine soolisesse võrdõiguslikkusesse võib mõjutada rahvast, sh eriti naisi, tugevasti. Kõige suuremaks eeskujuks ja autoriteediks on eriti kõrgetel juhtivatel positsioonidel olevad naispoliitikuid. Eliidi võim on aga legitiimne niivõrd, kui võrd mitte-eliit usub, et ta seda on. Kui eliidi arvamus lahkneb rahva ja rahva arvamust peegeldava ajakirjanduse omast liiga palju, siis kaotab poliitik rahva toetuse ja lakkab eliit olemast (Putnam 1976; Steen 1996 jt).

Naispoliitikud kui eliit on soolise võrdõiguslikkuse edendamise seisukohalt raskes olukorras eriti siis, kui neil on edumeelsed vaated ja tahe olukorda muuta. Kui selline eliit lähtub võrdõiguslikkuse seadustest, läänelikest väärtustest ja teadlaste kogutud soolise ebavõrdsuse faktidest, siis rahval ja ajakirjandusel on vastu panna traditsioonilised soorollid kui eesti kultuuri järjepidevuse kandjad. Noores ja raskeid muutusi täis perioodi läbinud riigis nagu Eesti seda on, annavad inimestele tuge pigem vanad kultuuritraditsioonid ja väärtused kui uusi väärtusi kandvad seadused, nagu seda on soolise võrdõiguslikkuse seadus. Ka sellest tuleb aru saada.

Soolise võrdõiguslikkuse edendamise seisukohalt on esmatähtis koguda infot kompetentsetelt ja autoriteetsetelt inimestelt, sellistelt nagu naistippoliitikud, ja

uurida, kuidas nemad võrdõiguslikkust ja võrdväärsust tajuvad, mõistavad, seletavad. Intervjuudes saab sookategooria lahkamisest ka keeleküsimus.

Käesolevas võimuküsimuste uurimuses lähtutakse seisukohast, et naispoliitikute ja naisjuhtide olukord on seotud naiste seisundiga ühiskonnas ja avalikus elus üldse. Sellest tulenevalt on:

- naiste lähtepositsioon poliitikasse sisenemisel või ka muude juhtivate kohtade hõivamisel meeste omast halvem: neil on tavaliselt madalam ametipositsioon ja vähem ressursse, see tingib väiksema tuntuse ja raskused valituks osutumisel;
- naiste ideaalid ja ootused poliitika suhtes on meeste omast tagasihoidlikumad, nad on valmis täitma reapolitiiku rolli ning tegutsema kitsas, nn „pehmes“ valdkonnas (sotsiaal-, rahvastiku ja kultuurivaldkond); iga kõrgem positsioon on pigem juhus ja rohkem kui naine ise ootas ja lootis;
- poliitikas tegutsevad naised aktsepteerivad traditsioonilisi soolis-kultuurilisi rolle ja käitumismudeleid ega mõtle eriti sellele, et neid rolle levitatakse ja paljundatakse massimeedia ja hariduse kaudu.

3.2. Meetodid

Info hankimise meetodina kasutatakse kvalitatiivset meetodit, täpsemalt – poolstruktureeritud individuaalintervjuud, mille peateema on nais- ja meespoliitikute võrdväärsus naispoliitikute pilgu läbi.

Poliitikute intervjuerimine pole probleemivaba, sest nad on harjunud end ettevaatlikult väljendama. Poliitilistes väljaütlemistes järgisid ja toetasid naispoliitikud tõe poolest enam-vähem oma partei poliitilist peajoont, kuid arutledes nais- ja meespoliitikute võrdväärsuse ja teiste nn naisküsimuste üle, mis oligi intervjuu põhisisu, tundsid nad end suhteliselt vabalt ja väljendasid isiklikke mõtteid. Naisküsimust peavad Eesti parteid nii vähetähtsaks, et parteid oma liikmeile selles osas ettekirjutusi tõenäoliselt ei tee. Väikesed raskused tekivad meetodist – poolstruktureeritud intervjuude väljaütlemisi pole pole sama lihtne mõõta kui ankeeturingute vastuseid, neil on see hea omadus, et nad võimaldavad osa saada küsitletava mõttekäikudest ja seisukohtade sünnist, üle küsida ja täpsustada, nii et tekib väga nüansirikas pilt.

Teemad ja küsimused on ära toodud lisa 4. Põhiteemad, mille järgi küsimusi esitatakse ja hiljem intervjuusid analüüsitakse, on:

- kujunemislugu (lapsepõlv, koolid ja hovid),
- poliitika, sh eriti poliitikasse sisenemine,
- sooline võrdõiguslikkus ja võrdväärsus,
- naised tähtsatel ametikohtadel (võim),
- ajakirjandus,
- võidud ja kaotused.

Kuigi kõik teemad käiakse intervjuu käigus läbi, võib küsimuste järjekord ja sõnastus, samuti erinevatele teemadele-küsimustele keskendumine vastavalt respondendile varieeruda. Tähtis on arendada vaba, sundimatut vestlust etteantud teemadel. Kuigi intervjuerija peab keskenduma vestluse teemas hoidmisele, annab ta respondendile võimaluse tõstatada talle olulisi teemasid ja probleeme. Ehkki intervjuerija jaoks on need plaanivälised, võib hea kuulaja mõnikord rohkem infot saada kui pidevalt ja otse küsides.

Valimi moodustamine. Intervjuupalvega e-kirja saatsin viimaseil aastail poliitikas aktiivselt tegutsevale (sh valimistel kandideerivale) 16nele naispoliitikule. Kirjas

selgitasin intervjuu eesmärki ja sisu, märkisin orienteeruva ajakulu ja vajaduse just teda kui naistippoliitikut intervjuuerida. Kui saabus vastus, leppisime kokku ajas ja kohas. Kui mõistliku aja jooksul e-kirjale vastust ei tulnud, saatsin uue kirja või helistasin. Oma üllatuseks sain kõigilt naispoliitikutelt jah-vastused, olen sellest tõsiselt meelitatud. Intervjueerisin 14 inimest. Kaks jäid kõrvale, sest algul ei õnnestunud leida sobivat intervjuuaega, pärast sõitis potentsiaalne respondent reisile või läks puhkusele. Intervjuud leidsid aset 16.06.-12.07.2004 ning toimusid enamasti poliitiku töökohal. Aega kulus ühe intervjuu peale keskmiselt 75-90 minutit, kuid oli ka lühemaid ja pikemaid intervjuusid. Intervjuud lindistasin diktofoniga ja need kirjutati hiljem lintidelt arvutisse. Intervjueeritavate nimed on asendatud numbrilise koodiga, sest enamik intervjueeritavaid soovis jääda maksimaalselt anonüümseks. Tõenäoliselt see Eesti tingimustes, kus kõik tunnevad kõiki ja tippnaispoliitikuid on vähe, täielikult ei õnnestu. Kahjuks.

Eestis on kvalitatiivsed meetodid tuntud peamiselt teadlaste ringkondades, üldsus on harjutud on ankeetuuringutega. Küsitletud naispoliitikuist kogenud ja haritud inimestena keegi poolstruktureeritud intervjuud kui info kogumise meetodit kahtluse alla ei seadnud⁴. Intervjueeritud 14 naispoliitikut esindavad kõiki Eesti olulisemaid parteisid, erinevat suhtumist naiskõsimumusse, vanuselist koosseisu, kogemust poliitikas ning seal tegutsemise pikkust, päritolu ja poliitikasse suundumise aega. Intervjueeritavate kirjeldused on toodud lisades 5-10. Arvuliselt moodustavad käesoleva uuringu respondendid ühe kolmandiku kuni poole Eesti tegevnaispoliitikute tippudest.

Intervjuude analüüsimiseks kasutan teemaanalüüsi.

---

⁴ Ühel käesoleva uuringu tulemusi tutvustaval seminaril tekitas mõnes kuulajas (sh endine eakas parlamendiliige, koolitaja, ajakirjanik) minu töös vastuväiteid valimi esinduslikkuse ja mõõtmise küsimused: miks parteisid ei esindanud võrdne või võrdeline arv inimesi, miks küsitleti nii vähe inimesi (uurimisprojekti juhendis soovitati, muide, intervjuuerida kümnet), miks ei mõõdetud kõigi vastuste jagunemist protsentides, jms. Saadud kogemus õpetab, et Eestis tuleb edaspidi selliste uurimuste sisu tutvustamist alustada meetodi tutvustamisga.

4. RESEARCH RESULTS

4. 1. Intervjueeritud naispoliitikute kirjeldus

Sotsiaaldemograafiline iseloomustus

Vanus. Nagu eespool märgitud, on küsitletavaid neliteist. Noori (21-35aastasi) on intervjueeritavate hulgas vähe, ainult kaks(6, 9)⁵, nooremaid keskealisi (36-50aastased) poliitikuid on rohkem (3, 7, 10, 11) ja vanemas keskeas olevaid (51-65aastased) kõige rohkem (1, 2, 4, 5, 8, 12, 13, 14). Eakaid (66aastased ja vanemad) pole valimisse sattunud. See vanusjaotus kajastab tegelikku olukorda – tippoliitikud ongi tavaliselt keskealised ja vanemas keskeas inimesed. (*Vt lisa 5*)

Sünni- ja elukoht. Poliitikud on Eestis valdavalt pealinnakeskset, nii nagu riigi poliitiline ja majanaduselu üldse. Intervjueeritud naispoliitikute on pooled sündinud Tallinnas ja suurem osa (9 inimest) elab seal pidevalt ka käesoleval ajal.

Abielulisus ja lapsed. Valdav enamik on abielus või vabaabielus, kaks on vallalised ja üks on lesk. Märkimist väärib, et kahe küsitletud naistippoliitiku (4, 11) mehed on parteiliidrid, ühel juhul (11) on see naispoliitiku karjääri eriti tugevalt mõjutanud. Ülejäänud naiste abikaasad või elukaaslased ei tegele poliitikaga, vähemalt mitte aktiivselt. Enamiku naispoliitikute abikaasad on kõrge sotsiaalse staatusega nagu naised isegi.

Lapsi on vaadeldud poliitikutel üks kuni kolm, ainult kahel naisel pole lapsi. Lapsi on igas eas, sh ühel noorel naisel paarikuine imik (9) ja teisel 3aastane väikelaps (6). Keskealiste naiste lapsed on enamasti teismelised või täiskasvanud.

Haridus, teaduskraad, elukutse ja keelteoskus. Kõigil küsitletuil on kõrgharidus, sh neljal teadusmagistri- ja ühel doktorikraad. Poliitikukarjääri eelsetest elukutsetest on arvukamalt esindatud juristid, ajakirjanikud ja filoloogid, kuid esindatud on ka professorist ja akadeemikust tippteadlane (astrofüüsik), majandusteadlane, näitleja, tarbekunstnik-keramik ja psühholoog. Peaaegu üldine on vene ja inglise keele oskus; enamik oskab ka soome keelt. Vähem osatakse saksa keel ja eriti vähe prantsuse keelt.

Parteiline kuuluvus, tegutsemine parlamendis, valitsuses ja kohalikes omavalitsustes.

Intervjueeritud naispoliitikud on kõrge poliitilise staatusega: kümme on käesoleva ja kaks eelmise koosseisu parlamendiliikmed, sh üks neist on parlamendi esimees; neli inimest on töötanud ministrina; kaks inimest on valitud Euroopa Parlamendi liikmeks. Poliitilise kogemuse poolest võib intervjueeritavad jagada lühiajalise kogemusega (1, 2, 5, 7, 12), keskpika kogemusega (3, 4, 9, 10, 41) ja pikaajalise kogemusega (6, 8, 13, 14) poliitikuteks (vt lisa 6). Viimased on töötanud rohkem kui ühes koosseisus ja saanud kogemuse valitsuses või kohalikes omavalitsustes; neid võib Eesti tingimustes lugeda eriti kogunud poliitikuteks. Üks keskpika kogemusega poliitik on väliseestlane (4), lisaks Eesti Vabariigi parlamendiliikme kogemusele on tal Eesti iseseisvuse eest võitleja – lobisti – kogemus USAst.

Intervjueeritud naispoliitikud esindavad kõiki suuremaid Eesti parteisid, kuuludes euroopalike määratluste järgi populistlike neokonservatiivide (Res Publica), neoliberaalide (Reformierakond), nn sotsiaalliberaalide (Keskerakond), sotsiaaldemokraatide (Sotsiaaldemokraatlik Erakond) ja rahvuslike konservatiivide (Isamaaliit, Rahvaliit) ridadesse. Esindatud on nii koalitsioon kui opositsioon. Kolm lühiajalise

⁵ Siin ja edaspidi esitatakse sulgudes intervjueeritavate koodid. Nii on tehtud ka lisades 5-11.

kogemusega ja poliitikaga varem mitte tegelenud naist (2, 5, 12) tulid 2003. a valimistega parlamendi X koosseisu vastloodud ja ootamatult edukaks osutunud Res Publica koosseisus (vt lisa 6).

Paljud intervjueeritud naised on oma partei juhatuse liikmed, üks ka oma partei aseesimees.

Käesoleval ajal on parlamendi esimees naine (2); varasemate koosseisude ajal on üks naine (8) olnud parlamendi II aseesimees. Intervjueerituteist on üks oma parlamendifraktsiooni esimees (11), üks parlamendikomisjoni (sotsiaalkomisjon) esimees (13) ja üks aseesimees (14). Pooltel juhtudest tegutsevad naised nn pehmete valdkondade komisjonides (vt lisa 6). Kõik parlamenti valitud naised kuuluvad Riigikogu Naiste Ühendusse. Käesoleva koosseisu ajal ei tööta see väidetavalt nii edukalt kui eelmise koosseisu ajal. Üks käsitletud naistest on Lääne-Euroopa Liidu Assamblee Eesti delegatsiooni juht (6), mitu kuulub teiste parlamendidelegatsioonide liikmeskonda (9, 10, 12).

Parlamendisaadiku tööalane aktiivsus väljendub istungitest osavõtus, hääletamises ja esinemistes. Kõik naispoliitikud on hoolsad kohalkäijad ja põhjendamata puudumisi on neil vähe. Hääletamine “poolt, vastu, erapooletu, ei osalenud” käib enamaltjaolt parteilise printsiibi järele, kuigi kogenumad poliitikud kasutavad teistest sagedamini varianti “ei osalenud”.

Esinemiste arv näitab aktiivsust, kursisolemist ja vastutuse võtmist. Intervjueeritud naispoliitikute esinemiste arv parlamendis IX ja X koosseisu ajal (lisa 7) viitab seaduspärasusele, et kogunud naispoliitikud (8, 13, 14, ka 10) esinevad sagedamini, sest neil on, mida ütelda ja neil on ka enesekindlust seda teha. Vähe esinevad uued ning poliitikakaugetest aladelt tulnud naised (2, 5, 12) või need, kes pühendavad oma energia millelegi muule, nt parlamendi töö ja Tallinna Linnavolikogu juhtimisele (vastavalt 2 ja 6).

Tegutsemine valitsuses ja kohalikes omavalitsustes (vt lisa 7). Neli intervjueeritud naispoliitikut on töötanud ministrina (8, 9, 10, 14), sh kaks neist on olnud selles ametis 2-3 korda (8, 14). Neljast ministrist kolm tegutses nn pehmetes valdkondades (sotsiaal-, haridus-, ja rahvastikuminister) ja üks sooliselt suhteliselt neutraalsel alal (majandusminister, majandus- ja kommunikatsiooniminister). Käesoleva valitsuse naisministreid (neid on kaks) ei intervjueeritud.

Kohalike omavalitsustega on või oli seotud neli intervjueeritud. Üks neist juhib paralleelselt parlamenditööga Eesti suurima kohaliku omavalitsuse – Tallinna linna – volikogu tööd (6). See on erakordselt suur töökoormus ja vastutus noorele naispoliitikule, väikese lapse emale.

Osavõtt valimistest ja selle edukus

Lisa 9 näitab, et IX parlamendikoosseisu (1999) kandideeris intervjueerituteist suur hulk, X parlamendikoosseisu (2003) kõik, ja Euroopa Parlamenti (2004) samuti suur hulk küsitluid. Osavõtt neist valimistest tõestab, et kõik intervjueeritud naispoliitikud on käesoleval ajajärgu tegevpoliitikud, mitte mingid minevikusuured.

Valimistulemuse kindlustavad Eesti valimissüsteemi järgi kaks peamist tegurit: kandidaadi asukoht (mitmendal kohal) valimisnimekirjas asub, ja kogutud häälte arv; esimene tegur on seni olnud tähtsam. Seetõttu võib parlamenti pääseda ka suhteliselt väikese häälte arvuga, ja nõnda on ka juhtunud (2). Kui aga koguda piisavalt palju hääli, võib valituks osutada ka nimekirja lõpus paiknedes (12). Asukoht nimekirjas näitab eelkõige seda, kui suureks hääletetoojaks inimest peetakse ja vähemal määral seda, kui olulist töötajat temast loodetakse. Loomulikult mõjutavad parlamenti pääsemist paljud muud tegurid, sh kandidaadi tuntus ja populaarsus, partei populaarsus

valimiste eel, kandidaadi seotus partei liidriga, valimisreklaam, kasutada olev reklaamiraha. Lõpuks ka poliitiku enda soov valituks saada või mitte saada – kui erilist soovi pole, võib vabalt ise avaldada soovi jääda nimekirja lõppu.

Ühiskondlik tegevus, autasud ja mittepoliitilised loomingulised saavutused

Uuritud naispoliitikute ühiskondlik tegevus on enamasti tihedalt seotud nende poliitilise tegevuse ja ametikohaga. Riiklikud autasud on saadud peamiselt poliitiliste ametikohtade ja pikaajsete teenete, mõnikord ka ühiskondliku tegevuse eest (5). Lisas 10 on ühiskondliku tegevuse hulka arvatud ka kuulumine ettevõtete nõukogudesse, kuigi selle eest saab rahalist sissetulekut. Mitmed naised on tegelnud või tegelevad praegu oma partei naisteühenduste või üleriigiliste naisorganisatsioonide juhtimisega (3, 6, 8, 13 jt).

Kõik intervjueritud naispoliitikud on ajakirjanduslike artiklite autorid, nad esinevad televisioonis ja raadios ning võtavad aktiivselt osa seminaridest. Muu loominguline panus on neil aga erinev. Intervjueritute hulgas on paljude kirjandusteoste autor, keda on laialt tõlgitud ja kelle romaanid on muutunud naisuuringute objektiks (1), arvukate astrofüüsikaliste teadustööde autor ja teadusorganisatsioonide juht (2), näitustel esinenud keraamik (3), armastatud teatri- ja filminäitleja (5), mitu väljapaistvat ajakirjanikku (sh esimene poliitikasaadete naisjuht ETVs – 10; esimene ETV väliskorrespondent Euroopas ja oma sõnul ka kaasaegse portreeintervjuu maaletooja – 7), ja kaks naist on kirjutanud biograafiad (4, 11). Mitme inimese jaoks on poliitika, sh majandus- ja õiguspoliitika ning KOVi juhtimine muutunud kõrgetasemeliseks loominguks (6, 8, 13, 14).

Individuaalsed eripärad

Välimus. Välimust ja riietumisoskust peetakse naispoliitiku puhul üheks esmatähtsaks iseloomustajaks. Tähtsaks peavad seda karjääriskundajad-parteikaaslased, valijad ja eriti ajakirjanikud. Suurem osa intervjueritud naisi on hea välimusega, hoolitsetud ja käivad maitsekalt riides. Vajakajäämised riietumisoskuses võivad saada naispoliitiku karjääri piduriks.

Sõnaosavus ja suhtlemisoskus. Kõik naispoliitikud olid head suhtlejad ning sõnaosavad intervjueritavad – ilma hea suhtlemisoskusega poleks neist poliitikuid saanudki. Enamik neist suhtles hea meelega ja rohkem ajakulu pahaks panemata, piiratud ajavaruga inimesed aga vastasid küsimustele lühidalt ja täpselt. Neljal poliitikul oli pikk ajakirjanikutöö kogemus, pea kõigil rikkalik esinemis- ja intervjuude andmise kogemus.

Aktiivsus, kriitilisus, autoriteetsus, iseteadlikkus. Kõik küsitletud on aktiivsed, ettevõtlikud inimesed. Kõik nad paistavad silma teravnenud kriitikameelega. Suurema iseteadlikkuse ja kriitilisema meelega väljendasid oma seisukohti suurema poliitilise kogemuspagasiga inimesed. Väljakujunenud ja kõrgele positsioonile jõudnud isiksustena oskavad nad saavutatut hinnata. Nagu intervjuudest selgus, on pikemalt poliitikas viibinud naised (eriti 8, 14) poliitikaprofessionaalidena teistele eeskujuks ja autoriteediks.

Intervjueritud naispoliitikud üllatasid intervjuerijat valdavalt positiivselt.

4.2. Intervjuude tulemused

4.2.1. Kujunemislugu

Intervjueeritud naispoliitikud kuuluvad tänase Eesti poliitilisse eliiti. Iseseisva Eesti poliitiline eliit on aga väga noor ja väljakujunemata. Nagu eespool märgitud, kasvasid tema esindajad tavalistes või keskmist taset ületava staatusega perekondades. Harva, kui isal ja emal mõlemil oli kõrgharidus, veel harvem, kui mõlemil oli algharidus. Vanemad tegid lihtsat tööd, nt mitme intervjueeritava ema oli raamatupidaja. Majanduslikud olud olid kitsad kõigil inimestel, kuid majanduslik toimetulek ja laste arendamine mitmesugustes huviringides polnud probleem. Peres oli enamasti kolm last. Nii mõnigi pere jäi isata, sest isa läks pere juurest ära, ja ema kasvas lapsed üksi üles, või tuli perre võõrasisa.

Kõik küsitletud naispoliitikud väitsid end olevat lapsena väga aktiivsed ja paljude huvidega. Tegelemine muusika, kunsti, spordi või näitlemisega oli paljudele, kes elas pealinnas või mõnes teises suuremas linnas, hästi kättesaadav ja enamasti ka tasuta. Oma huvide alglättena nimetavad paljud oma ema. Emad lugesid palju, käisid kinos ja teatris. Isade mõju on väiksem. Paljud mainivad nende juures elavat enamasti võimukat vanaema. Mitmed mainivad ka mõnd tuntud inimest või perekonnatuttavat, kelle mõjul tärkas huvi ühiskonnaprobleemide vastu.

Pool või isegi rohkem küsitletuist märkis, et neil oli õnnelik lapsepõlv ja et ema (või ema ja isa) armastas neid väga. Elu ei tundunud raskena. Võis olla ka teisiti. Ühe tänase parlamendipoliitiku ema suri, kui tütar oli seiste aastat vana, ta kasvas maaperes, kuhu tuli võõrasema. Isa oli invaliid, kes hiljem halvatusena aastaid voodis lamas, ja tütrele tuli peale kooliskäimise teha palju kodutöid ja suvel füüsiliselt rasket tööd raha teenida. See, tookord alles noor inimene omandas kutsehariduse ja seejärel kõrghariduse oma ainult oma jõududega ja kaugõppe teel. Eesti tänastes tingimustes näib selline raske tee suurde poliitikasse ebaharilik. Paljud intervjueeritavad kasvasid seevastu turvalises keskkonnas intelligentide peredes, käisid heas koolis ja võisid vabal ajal tegelda oma hobidega ilma mingite piiranguteta.

Lapsepõlve juurde kuulus suvi maal või siis elatigi linna servas roheluses, kus sai vabalt ringi joosta. Side loodusega oli ja on naistel väga tähtis.

Ma olen küll põline tallinnlane, aga ma ise armastan ennast pidada muhulaseks. Muhus möödusid kõik lapsepõlvesuved. Nii et ma olin üks neid õnnelikke lapsi, kellel oli alati võimalus suveks linnast ära pääseda ja olla siis suvel maalaps ja teha kõiki maatöid, joosta vabalt ringi. Nii et selles mõttes ma olen väga, väga õnnelik (6).

See, kas tollased perekonnad olid patriarhaalsed, seda intervjueeriija otseselt ei uurinud. Tõenäoliselt paljud olid.

Kodus oli emal võim ja mina pean seda väga õigeks, sest naise võim on kodus, seal isa peaaegu üldse ei sekkunud. Ja muidugi, mis puudutas igasuguseid maja ostmisi ja ehitamisi ja niisugused asjad, rahalised asjad oli isa otsustada. Meil oli ideaalne pere. ... Kui kõvemat häält isa paar korda elus tarvitas, siis sellest oli küll (5).

Tänased naispoliitikud omandasid kõik kõrghariduse. Haridust on Eestis alati väärtustatud. Valik tehti juhuse ajal või olude sunnil. Räägib naine, kes läks õppima ajakirjandust:

Ju ma siis kirjutada ikka oskasin suhteliselt paremini kui teised. Aga ma olin ka niisugune tüüpiline humanitaarsete kalduvustega, kellel ei olnud väga palju valikuid. Nii ma iseendalegi üllatuseks ajakirjandusse sisse saingi (7).

Kui koolitunnistus oli hea, oli soovijail ligipääs kõrgharidusele kerge, olgu siis tegu neiu või noormehega. Mitmes peres realiseerisid lapsed kõrgharidust omandades oma vanemate kunagisi unistusi.

Tänaste naispoliitikute perekonnad on väiksemad kui nende lapsepõlve omad, kuid mitmel naisel on kolm last (3, 5, 8) ja mõnel kaks (4, 2, 13, 14). Peale väiksema laste arvu on üheks erinevuseks veel see, et tänapäeva vanaemad elavad tütre perekonnast eraldi, kuid tütre aitamine laste järele vaatamisel ja kodutöodes on jäänud. Naispoliitikud võivad arvestada sellega, et ema aitab alati kuniks teda on. Majapidamisega pole naispoliitikuil enda sõnul nii suurt probleemi, kui üldiselt arvatakse. Nt:

Olen üksik hakkama saanud. Palju on aidanud minu ema. Koduabilist pole kunagi võtnud. Aga lapsed on kasitud olnud ja mees pole ka noorema juurde läinud. Paljud teisedki naised kiidavad oma leplikke mehi. Mees läheb ise poodi, kui külmkapp tühi on (10) või saab iseenda eest hoolitsemisega igal juhul hakkama (5). Probleem on siiski olemas: perekond ja töö - üks või teine pool kannatab. Päris ei saa ideaali (ideaalset tasakaalu) kunagi, kuigi tahaks. (5)

Naispoliitikud leidsid valdavalt, et peavad töö ja pereelu ühitamisega samamoodi hakkama saama nagu teisedki vastutavatel ametipostidel ja pühendunult töötavad naised. Tõeliselt hull töökoht on ministri oma, leidsid nad. Muidugi pole suures poliitikas, nt ministrina või riigikogus töötades pereinimesele, eriti naisele sobivat suhtumist või tööaega (Tamra 2003). Aga palju leidub neid kohti, kus seda on? Imiku emal on igal pool raske tööl käia, riigikogu pole erand.

Keegi ei hooli, et sul on peres vältimatuid kohustusi, laps haige ja seda pikka aega. Ei hooli ei mehed ega naised (3).

4.2.2. Poliitikasse minek ja poliitilised vaated

Poliitikasse minekul oli peaaegu kõigil naispoliitikutel nende perekonna, sh mehe ja ema toetus. Üldiselt kiitsid poliitikasse mineku heaks ka kolleegid, kuid ainult mõni üksik pörkus ülemusele või kolleegile, kes ei uskunud edukasse kandideerimisse või arvas, et tänavalt ministriks minna pole mõistlik. Ent taasiseseisvunud Eesti paratamatult nii toimima pidi.

Eestis ei ole põhjalikumalt uuritud poliitikasse mineku motiive. Eesti ühe juhtiva psühholoogi Aleksander Pulveri sõnul (ETV, saade Parlament, 29.01.2004) on peamisi motiive kolm: 1) enesedemonstratsioon ja võimuiha, et rahuldada alaväärsuskomplekse; 2) materiaalsed kaalutlused – töö parlamendis tagab soliidse palga ja annab head sotsiaalsed garantiid; 3) missioon, altruism ja eneseteostus. Enamasti on tegu mitme motiivide kombinatsiooniga. Teised autorid esitavad teistsuguse motiiviloetelu: edevus, staatus (edu), programm, missioon, kohustus, mäng (Payne, Woshinsky, 1972).

Mis puutub Eesti naispoliitikutesse, siis neil esines tõenäoliselt kõiki eelpoolnimetatud motiive, sh enesedemonstratsioon ja võimuiha, kuid seda võis täheldada selgemalt ühel-kahel inimesel, aga tänapäeval väljendatakse seda ka teisiti: teadlikult planeeritud karjäär. Mänugreid polnud üldse juhust kohata. Mitmel inimesel oli tõepoolest vaja töökohta, ja parlamendiliikme või linnaosa vanema koht pole ju laita; paremat palka ja head pensioni tahtis enamik; muuhulgas saab edevustki rahuldada. Mitmel aga oli oma kindel asi ajada, millega nad tegelesid NGOdes varem ja mille tõttu nad rahva hulgas tuntuks said. Missiooni ja kohusetunde varal tuldi, et

jätkata mõjusamat võitlust HIV/AIDSi vastu, seista suurte perede, puuetega laste, üürnike ja inimeste sotsiaalsete olude parandamise eest.

Interjueerija küsimus kogenud naispoliitikule: Eespool loetlesin teatud üksikküsimused, mille pärast nad tulid. Kas see on õige põhjus (parlamentitulla)?

Vastus: *Ei ole, ei ole kindlasti. Kuid siin taga on palju pragmaatilist. .... vastu ei saa riigikogus võidelda kuidagi. X tahtis olla ülemus, aga ülemuseks ei sobinud ta kuidagi. Ta jäi lihtsalt töötuks. Teisel juhul on inimesel mitu last ja haige abikaasa, ega tal kerge ei ole, ma saan temast aru.*

Naispoliitikud ise põhjendavad oma poliitikasse tulekut järgmiselt.⁶

- *Elukutse (ajakirjanik) tõttu elasin poliitikas, tundsin end selles osalisena. Ka töökohta oli vaja...*
- *Ühe väikese rühma asju ajades küpsesin ühiskonna probleeme nägema, arenesin: uurisin programmi, kandideerisin piirkonna juhatusse, edasi juba parlamenti. Nii see samm-sammult läks. Heast palgast oli abi lapse ravimisel.*
- *Tulin teise organisatsiooni (Naisliit) ja parteiliidri kaudu suurde poliitikasse.*
- *Tulin IME projekti ja parteiliidri kaudu samm-sammult end pidevalt tõestades.*
- *Olen poliitikas juba keskkooliajast, ka ilmavaade oli selge. Planeerisin oma karjääri.*
- *Karjääri tegemiseks valisin partei, kus noori inimesi ja eriti noori naisi oli vähe. Ka partei ilmavaade sobis.*
- *Poliitika ja naisküsimus on mind alati huvitanud. Aga valisin vale partei.*
- *Tulin poliitikasse Eesti-lobby kaudu, ka abikaasa (parteiiliider) mõjutas.*
- *Abikaasa (parteiiliider) tõttu elasin nagunii keset poliitikat, poliitika hakkas huvitama.*
- *Mul oli elukogemust, aitas ka töökogemus TV-s, erilist poliitikahuvi või missiooni ei olnud.*
- *Ei jälginud poliitikat, ei tundnud isegi huvi, aga oli vaja.*
- *Tahtsin teatud probleeme lahendada, nt teha teaduspoliitika korda.*
- *Tahtsin lahendada paljulapseliste perede ja puuetega laste probleeme.*

Uuringus osalenud naiste puhul torkab silma, et nii elukutse omandamine kõrgkoolis, tööalane tegevus kui ka poliitilised otsused ei tugine mitte isiklike eesmärkide seadmistele ja otsuste langetamisele, vaid välistele teguritele, st juhuste kokkulangemisele. Poliitikasse on tulnud tänu juhusele, sotsiaalsetele sidemetele, tuntusele, parteiliidri või poliitikust abikaasa mõjul. Ainult nooremad naised on teadlikult oma poliitikukarjääri üles ehitanud (6, 9, osalt ka 7). Poliitikukarjääri on edukalt juhtinud ka need vanemas keskeas naised, kes said küll juhuse tahtel poliitikasse, kuid nüüd tunnevad end kui kalad vees (8, 13, 14). Enamikku neist kutsuti parteisse eesmärgiga panna nad valimisnimekirja, sageli oli kutsujaid mitmest parteist, tuli vaid nende vahel valida. Miks kutsuti? Leiti, et on tuntud inimene ja seega sobiv hääli korjama.

Teatud hulga naisi on poliitikasse toonud parteiliider S (8, 11, 14). Kaks naist on parteiliidri abikaasad (4, 11). Enamik naisi väidab nagu ühest suust, et parteisse kutsus teda just parteiliider või mõni teine partei juhtivtegelane, enamasti meesterahvas. Pärast parteisse astumist ja edukat kandideerimist peavad naised ise hakkama saama, sest üldjuhul parteid ei tegele naiste karjääri edasise ülesehitamisega. Parteisse tullakse sageli huvist klubilise tegevuse vastu, või et mingit endale eriti südamelähedast asja ajada (2, 5, 13). Naised tulevad poliitikasse üldhuvide vaatepunkti esindama, ja väga vähesed (sh 7) peavad silmas naishuvide perspektiivi. Naishuvide eest on võidelnud

⁶ Järgmised laused on ligikaudsed, mõtet lühidalt edasi andvad; need ei ole täpsed tsitaadid.

sotsiaalminister (8). Kui aga pidada naiste asjaks pensionäride, laste, suurte perede, keskkonna eest seismist, siis nende küsimustega poliitikasse tuldi ja nendega tegeletakse seal edasi.

Naise imago nõuab, et tuleb olla tagasihoidlik ja vaikne. Poliitiku elukutse eeldab aga selle nõude eiramist. Naispoliitiku imago eeldab sotsiaalkultuurilisi huvisid ja on loomulik, kui nad nende küsimustega pidevalt tegelevad. Naisi peetakse koostöövõimelisemateks kui mehi.

Edukas poliitik peab olema järgmine (Tamra, 2003, 163). Tal on huvi ühiskonna arengu vastu, üldistus- ja analüüsivõime. Pikaajaline töö parlamendis valitsuses, KOV volikogus jne annab enesekindluse, teadmised ja autoriteedi. Ta peab olema tark, intelligentne, haritud, kiire õppija, töökas, kriitiline. Poliitik peab suutma parteis ennast kehtestada. Ta peab säilitama sideme rahvaga. Ta osaku rahvale keerulisi asju lihtsalt ära seletada. Ta olgu karismaatiline. Ja tal peab olema väga paks nahk!

Poliitikas tegutsevate naiste puhul on ilmnes kolm suuremat probleemi. Esiteks naispoliitikud, kes küll töötavad või töötasid parlamendis, kuid igatsevad(-sid) tööd linnaosa juhina või mõnes muus täitevvõimu institutsioonis. Neile ei meeldi seaduseelnõude arutamise pikaldane kulg ja tulemuste ebamäärane iseloom. Täitevvõimu teostades toimuvad asjad kiiremini ja tulemused on konkreetsemad. Parlamendis ei tunne nad end mugavalt ja, võimalik, et ei tegutse seal edukalt.

Teine probleem on oma ametikohale, nt parlamenti, väga äkki sattunud poliitikud, kel pole suurt aimu poliitikast ja ideoloogiast, ning kes oma hariduse ja elukutse tõttu ei tunne ka ühiskonda. Selline naispoliitik torkab oma asjatundmatusega eriti silma, sest naisi on parlamendis ja ministritena töötamas vähe. Nad kas teevad palju tööd, et end järele aidata, või nad langevad varsti poliitikast välja, sest naine, teadagi, ei saa hakkama.

Kolmas probleem on naispoliitiku ja tema partei kokkusobimatus. Teatavat pettumust oma partei suhtes ja vajadust midagi otsustavat ette võtta väljendasid kõik küsitletud Res Publica naisliikmed.⁷ Siin muidugi otsesest kokkusobimatuses rääkida ei saa, aga ajutisest pettumisest siiski. Ja Res Publica "poisse" ei kritiseeri mitte ainult respublikaanid ise, vaid ka muud:

.....nii noored, nagu need juhid seal on, ja nii rikutud. Ma mõtlen, nii ühekülgsed maailmavaatelt, siis varem ja hiljem saavad nad vitsa selle eest. Et nad näevad maailma ainult mehe pilguga ja see pilk on ka sallimatu. .... Nad pole mõstvad. Suhteliselt palju on nende retoorikas hukkamõistu. Liigset jõudu. Ja ma ei saa aru, kes neile liiga teeb, et nad sellised on. Miks nad sõdivad, kus see sõda käib? Ja kes on vaenlane?(7) Ja üks teine poliitik ütleb ühte teist parteid silmas pidades otse: .... valisin vale partei.

Viimaste näidete puhul on tegu pigem eranditega. Enamasti sobis partei ideoloogia naispoliitiku ilmavaatega.

4.2.3. Naised tähtsatel ametikohtadel

Käesoleval ajal on naisi tähtsatel ametikohtadel, sh parlamendis ja valitsuses, vähe (vt osa 2.3.2.). Kas neid peaks rohkem olema, ja kui jah, siis mida see annaks? Ja mida teha, et poliitikasse naisi rohkem tuleks?

---

⁷ Euroopa Parlamendi valimine oli toimunud äsja, kuu kuni poolteist kuud enne intervjuusid. Res Publica 'äraostmatute' juhitud pealetükkiv, jõhkravõitu ja euroopavastane valimiskampania ei meeldinud rahvale ega Res Publica naisliikmetele. Valimiskaotus pani täpi i peale.

Valitses seiskoht, et neid peaks tõepoolest rohkem olema. Seda vajadust põhjendati peamiselt naiste omadustega. Kui naised oleks rohkem, siis poleks poliitika nii agressiivne, jõhker ja võimuhnusest kantud. Naised toovad kaasa koostöö- ja kompromissitahte, rohkem oleks tegusid ja vähem sõnu. Naised on head töötegijad, ennastsalgavad, täpsed, korralikud, aga ka sõbralikud ja neil on rohkem intuitsiooni. Need on omadused, mida on naistele soostereotüüpsel lähenemisel ikka omistatud. Esitati ka originaalsemaid mõtteid:

...kui naised on võimu juures, on meie riik stabiilsem, rõõmsam ja rohkem tulevikule orienteeritud (7).

Põhjendust, et sooline tasakaal on tähtis otsustamise tasakaalu ja naiste esindatuse saavutamiseks, nimetas paar naist. Teguritena, mis peaks naised kõrgeid poliitilisi ametikohti täitama panema, mainiti kõigepealt aega: küll ajapikku asjad muutuvad; naaberriikide eeskujud: Soomes ja Lätis on juba naispresident; naise pääsemise vajalikkust peaministri ja presidenditoolile kui pretsedenti: pärast seda oleks naise pääs poliitikasse palju enesestmõistetavam, ka naisspiikri pretsedent näitab, et kõik on võimalik. Arvati, et naise pääs presidendi ametikohale on tõenäolisem kui tema tõusmine peaministriks.

Mitmedki naispoliitikud väitsid, et on küpsed kõrgele kohale kandideerima. Nad arvasid, et kõige tähtsam on julgus ja ettevõtlikkus, teadmisi ja taset on niigi piisavalt või on need kiiresti omandatavad. Mitu naist avaldas arvamust, et sugu pole üldse tähtis, kompetentsus ja poliitilised teadmised on peamine. Ei ole õige valida või määrata ametikohale naist ainult tema soo pärast (10, 11). See on tüüpiline väljend, mis võtab nõutuks – miks arvatakse, et soolise võrdõiguslikkuse taotlejad kavatsevad nii teha? Samas on igapäevane, et naine ei saa (vaikival kokkuleppel) kandideerida soo pärast. Enne edutamist peab ikka tasemel ja meestega võrdväärne naispoliitik olemas olema, alles siis saab teda valimiseks nimekirja panna või kohale määrata.

Miks peavad naised tähtsaid ametikohti täites tegelama peamiselt pehmete valdkondadega? Üldiselt leiti, et kuigi see on tavaks, ei pea nii jääma – naised võivad tegelda kõigi valdkondadega, mille jaoks neil huvi ja kompetentsi on. See seisukoht on pisut ootamatu, arvestades asjaoluga, et respondendid ise tegelesid just pehmete aladega.

4.2.4. Naiste ja meeste võrdväarsus poliitikas

Naiste ja meeste võrdväarsusest poliitikas käsitletakse mõnd tähtsamat küsimust, nagu vanuse, poliitilise kogemuse ja parteilise kuuluvuse seost soolisesse võrdväarsusesse suhtumisega. Lisas 11 on näha, et vanus ja poliitilise kogemuse pikkusel suhtumisel soolisse võrdõiguslikkusesse tihedat seost ei ole, kuid parteilisel kuuluvusel mõningane seos on. Soolise võrdõiguslikkuse puudumise tunnetamine viib ühtlasi soovini midagi teha, et võrdõiguslikkust saavutada – kas veenda ja selgitada, või teha ettepanek olukorda radikaalselt muuta. Eestis valitseb soolise võrdõiguslikkuse alal paigalseis. Mida ette võtta, mida teha, et paigalseis ületada ja edasi liikuda?

Kuigi rohkem kui pooled intervjueritud naispoliitikud tunnetavad probleemi teravana ja nad tahaksid olukorda muuta, on neist sookvoote rakendama valmis vaid neljateistkümnest kolm. Üks juhtiv naispoliitik tegi ettepaneku rakendada sookvoote parteides, täpsemalt, viia nad sisse erakonnaseadusesse, sest parteidest algabki poliitika (8). See oleks tõhus vahend, kuid ometi ollakse Eestis kvootide vastu samapalju või isegi rohkem, kui ollakse feminismi vastu. Eestis on sookvootide vastu ka need naised, kes julgevad end feministiks nimetada, ja neid pole palju.

Kvoodid ja feminism on mõisted, millest ei saa mööda, kui tahetakse selgeks teha Eesti rahvale ja Eesti naispoliitikuile, meespoliitikutest rääkimata, see osa demokraatiast ja inimõigustest, mis on seotud sugude võrdõiguslikkuse ja soolise tasakaaluga. Selles osas vajatakse teiste Euroopa riikide abi, et saada kogemusi ja soovitusi. Kuivõrd Eesti on teiste Ida-Euroopa riikide seas oma patriarhaalsuses erandlik või sarnane ja miks ollakse nii otsustavalt sookvootide ja feminismi vastu? Paljudele teistele küsimustele pole veel vastust. Kas tõesti toimus soolise võrdõiguslikkuse mõistmises nõukogude perioodil mingi eriline ajupesu või kapselduti esimese iseiseisvusperioodi 'naised koju' ideaalidesse? Miks sellist suletust ei tekkinud teistes ühiskonnaelul valdkondades?

Kas naispoliitikud tunnevad end meespoliitikutega võrdväärselt? Kui seda otse küsida, on vastus: jah. Kuidas aga tõlgendada seisukohta, mida kõik naispoliitikud nagu ühest suust kordasid – selleks, et sind võetaks tõsiselt, st samaväärsena, pead sa olema mitu korda parem kui mees. Ja teine seisukoht, millega ligi kolmandik naisi ise välja tuli, on vanasõna "Naine on mehe kael – ja pea pöörab sinna, kuhu kael tahab" meenutamine. Sellega rõhutatakse, et naine peab oma tahtmise saamiseks ajama asja tasa ja targu ning jätma mehele mulje, et mees juhib. Üks on tegelik võrdõiguslikkus poliitikas, mida saab mõõta statistiliselt, ning see ütleb, et võrdõiguslikkusest jääb puudu. Teine mõõtmisvõimalus on inimeste arvamust küsida, et kuidas sisetunne ütleb. Intervjuude põhjal selget vastust anda ei saa, kuid näib, et naised sisimas oma võrdväärsuses kahtlevad.

Mis on see peamine vahend, mida naiste poliitikasse toomisel võiks kasutada kas kvootide asemel või selle kõrval? Soolises võrdõiguslikkuses veendunud naised (7, 8), nagu mitmed teised, leidsid, et selleks on naiste solidaarsus. Näiteks naisorganisatsioonid, parteide naisteühenduste ümarlaud, Riigikogu Naiste Ühendus jms on need organid, mille kaudu saaks julgustada naisi poliitikasse tulema. Riigikogu Naiste Ühendus võiks ka korraldada nn järelaitamistunde, õpetada ja nõustada neid vähekogenud naispoliitikuid, kellel parlamenditööks vajalik ettevalmistus puudub ja kes tahaksid poliitikasse jääda pikemalt. Võib-olla kasutada koguni mentoreid, rakendades suurest poliitikast eemale jäänud kogenud poliitikuid. Käesoleval ajal kahjuks naiste solidaarsus praktikas kuigi hästi ei toimi. Üleskutse "Naine, vali naist" ei leidnud vastukaja. Riigikogu Naiste Ühenduse tööd pärsivad lisaks isiklikele vastuoludele parteide seisukohtade erinevused.

4.2.5. Suhted massimeediaga

Massimeedia teema pakkus huvi peaaegu kõigile naispoliitikutele, sest, esiteks, neil kõigil oli kogemusi nii ajakirjanduse kui ajakirjanikega, kusjuures see suhe oli seotud tugevate emotsionaalidega, teiseks olid nii mitmedki naispoliitikud ise varem ajakirjanikena töötanud, seega pakkus teema professionaalset huvi. Reklaamiküsimused nii suurt huvi ei pakkunud, sest paljud polnud varem sellele eriti mõelnudki, kuid mõnel oli selgelt väljaskujunenud seisukoht.

Otsesele küsimusele, kas avalikkuse tähelepanu naispoliitikut häirib, anti enamasti eitavaid vastuseid. Märgiti, et tähelepanu on tuntav, kuid mitte liiga pealetükkiv, et see elu otseselt häirima hakkaks. Samas kinnitavad ajakirjanduse kui avalikkuse peamise esindaja ja naispoliitiku suhete kohta toodud näited, et avalikkuse, sh ajakirjanduse tähelepanu pole kerge kanda. Ainult üks, väikelinnas elav poliitik, kellega ka maainimesed end identifitseerida saavad, kõneleb avalikkuse liigtähelepanust kui suurest probleemist:

Poliitika on hoopiski keerulisem, sellepärast et privaatsust on väga vähe, kui mitte öelda, et teda üldse justkui ei ole. (See on) ääretult tõsine probleem. Mulle tundub, et naised on rohkem rünnatavad kui mehed. .... Olla avalikkuse tähelepanu all, olla seal kus meedia... Ma arvan, et need kes nüüd õpivad politoloogiat ja kes on muidugi ajakirjandust õppinud või kes on sotsioloogiat õppinud, nendel on kindlasti lihtsam. Sest (mind aitab vaid) teatud kogemus (otsustada) mida sa räägid, mida sa ei räägi, kuidas sa suudad ennast niimoodi säilitada, kuidas sind mõistetakse. Naist võetakse võib-olla teatud eelarvamusega, (haruldust) nagu kosmonauti. (13)

Kokkupuuted ajakirjandusega tekitasid tugevaid negatiivseid emotsioone; võimalik, et positiivsed emotsioonid ei jää inimestele nii hästi meelde, sellepärast neist ka palju ei räägita. Negatiivseid tundeid seoses ajakirjanike ja väljaannetega väljendasid peaaegu kõik naispoliitikud, ka need, kes leidsid, et ajakirjandus on nendega hästi käitunud ja pole teda negatiivses või koomilises võtmes käsitletud, kuid teiste naistega on. Neid, kel mingeid olulisi etteheiteid polnud, oli üks-kaks inimest neljateistkümnest.

Soostereotüübid. Suuremad konfliktid ajakirjanikega olid suures osas seotud soostereotüüpidega – ajakirjanik heitis poliitikule ette, et see ei käitu nagu õigele naisele kohane. Toogem kolm näidet.

- Rohkem kui kümme aastat tagasi nimetas üks meesajakirjanik üht tänast naispoliitikut rongamaks, sest ta viis oma väikese lapse maale vanematekoju emale hoida. See naine elas üksi, tal polnud Tallinnas sugulastest-tuttavatest võrgustikku, kes oleks aidanud last hoida ja muidu toetanud ning hädavajalik oli seista oma elukaaslase kõrval tema abina. Asi lõppes sellega, et naine andis ajakirjaniku solvamise pärast Euroopa Kohtusse ning sai seal õiguse, ajakirjanik pidi avalikult vabandama. Naispoliitik tuletas intervjuus seda juhtumit põgusalt meelde, meenutas, kui kohutav kogu see asjade käik oli, kuid ta ei tahtnud sellest rohkem rääkida. Tema tänane hinnang ajakirjandusele oli valdavalt positiivne, samas ta kirjeldades, kuidas ajakirjandus tema riietust on naeruvääristanud. Ajakirjandust analüüsinud teadlased väidavad vastupidiselt naispoliitikule endale, et ajakirjandus on teda käsitletud vägagi raamistavalt, stereotüüpselt. Naispoliitik on seda normaalseks pidanud, nagu ka mitmed teised.
- Paar aastat tagasi sünnitas noor väljapaistev naispoliitik lapse. Pärast sünnitust, kui ta oli palatisse toodud, tormas sisse kollase ajalehe fotograaf ja tahtis emast ja lapsest pilti teha. Naine meenutas:

Väga vastik oli see. Ma ei usu, et kui S (mees ja parteiliider, kes oli äsja infarktiga haiglas olnud) nüüd palatisse toodi, kas oleks fotograaf sisse tormanud, et tema hakkab .... pilti tegema. Ei õnnestunud, mina viskasin teda padja või millegagi ja olgu sekundiga kaotud (6).

See naispoliitik umbusaldab ajakirjanikke, tõenäoliselt tegi seda juba enne kirjeldatud juhtumit. Nad arvustavad välimust: *kas mitte natuke ülekaaluline*, ütlevad nad ja sisulistest küsimustest ei hooli. Kuid rohkem kui ajakirjanikke umbusaldab ta teisi naisi, kes talle tänaval, poes, elukohas ja pidulikel vastuvõttudel ligi astuvad, et teha etteheiteid põhjusel, et ta ise oma paari-kolmeaastast last ei kasvata, vaid käib tööl, pealegi väga kõrgel kohal. Ta põhjendab oma töölkäimist järgmiselt:

Siis ma naudin oma pisipoissi tunduvalt rohkem, kui ma olen saanud päeval ka midagi korda saata (6).

- Naispoliitik hakkas koos elama mehega, kes läks lahku oma perekonnast.
missugune sopp tiriti ajalehe veergudele välja, eks ole. .... See oli 1999. aasta kandideerimise ajal .... , kus oli kõige põlevam aeg, eks ole, siis toodi välja, et

ma olen abielulõhkuja ja et kusjuures, et näe, mees jättis lapsed maha ja elu on nii kurb ja naine ise on Pensionäride ja Perede Erakonna, st perekonna eest seisnud. Ja kindlasti see oli väga raske minu lastele, kes mind aga tugevalt toetasid(13).

Olgu lisatud, see naispoliitik valiti tookord parlamenti.

Ajakirjandus ja ühiskond esitab naispoliitikule hoopis teistsuguseid (vanaaegseid) nõudmisi kui nn tavalisele inimesele. Eestis on kooselupartneri vahetamine tavaline praktika ja Eesti perekondadest on u 20% vabaabieluperekonnad, noorte seas aga on see perekonnavorm valdav.

Soostereotüüpe järgvalt ja naispoliitikuid raamistavalt käitub ajakirjandus ka siis, kui ta arvustab naispoliitikute välimust, rõivastust, käitumismaneere, kui fotograafid püüavad neist teha veidraid ja naeruvääristavaid pilte, et lugejate tähelepanu köita. See on ajakirjanike seas täiesti igapäevane ja loomulikuks peetav praktika, ent mitte kõik naispoliitikud ei suuda sellega harjuda.

Soostereotüüpide kütkes on ka naispoliitikud ise. Noor parlamendipoliitik kurdab näiteks, et talle vaadatakse viltu, et ta oma imiku tööle tulles kaasa võtab, aga ta tahab last ise rinnapiimaga toita, ja ta ei usalda teda ka kellelegi teisele hoida. Ta räägib, et on väga rahul, et abiellus ja lapse sünnitas, mis siis, et elab lapse isast kaugel ja parlamendi töörežiim ei sobi lapsele. Kõigist raskustest hoolimata on tal perekond ja laps. Aga näe, naisminister Y, *mul on ta'st kahju, ta on loobunud kõigest – perekonnast, lastest...töö nimel.* Naispoliitik, kes nii räägib, on ise soolise võrdõiguslikkuse enamiku küsimuste suhtes väga progressiivselt meelestatud, kuid ka tema leiab, et naisele on kõige tähtsamad perekond ja lapsed ning eneseteostus töö kaudu on naisele võrdne lüüasaamisega.

Kas ajakirjanik (ja tema kaudu ajakirjandus) teeb liiga või ei tee? On poolt ja vastuargumente. **Ajakirjandus teeb liiga** – toogem näiteid.

Jutustab äsja Euroopa Parlamenti valitud naispoliitiku, ise endine edukas ajakirjanik, kes on sattunud kimpu teda päevalehe nädalalõpulisa jaoks intervjuuerinud meesajakirjanikuga.

Kuna intervjuu puudutab naisuuringuid, siis ma räägin, mis tunded mul olid. Ma nägin ennast karikatuuris, nagu kõverpeeglis. See oli karikatuur minu zanrist, mida ma olen kasutanud oma karjääri jooksul suhteliselt hästi. Oli ebamugav tunne, et ... see zanr on nii halbades kätes. See on vastutustundetud. ... (Tema kujutluses) olen ma karjäärinaine, külm, kaalutlev ja ta tuli selle teadmise ja ta läks selle teadmisega. .... Ma tundsin end objekti, mitte subjektina. (7)

Ootamatult ministriametisse sattunud kogenematu ja tööprobleemidega üksi jäetud naisminister kirjeldab:

Peale üht suvist üritust, kus jäin pikalt vestlema, sain südamliku kirja, mille mõte oli see, et "meil on siiralt heameel, ... et teie pilt, mida on loonud meedia, ja tegelikkus ei ole absoluutselt vastavuses." Mina võtaks selle kokku selliselt, et noor naine, et noh mis sealt ikka loodad. See pilt, mis minust loodi, oli kindlasti ebaõiglane. (9)

Ja veel sama poliitiku mõtted:

Meedia ikka valetab üldiselt (toob näite). Meedia võib teha, mida ta tahab. Tõstab su üles, peksab su läbi, viskab su porri, täpselt seda võib teha. Jah, räägitakse, meie meedia poliitikute koha pealt ei tee mingit vahet. Aga ta naisi tõstab esile korra, siis, kui ettevõtlike naiste aastapreemiaid antakse.. Üldjuhul naine paistab ikka silma, noh kui ta kas abiellub või...(9)

Ajakirjanik (ja ajakirjandus) ei tee liiga või teeb liiga ainult siis, kui ise vigu teed.

... Just vastupidi, ajakirjanik püüdis .... pigem hästi ütelda, et näed, saab hakkama küll. Ühegi numbri ja arvuga ei eksinud. .... Mina vaatan just väljaannete järgi, kellega tahad suhelda, kellega ei taha ja see on juba ennem olnud niimoodi. ....suhtumine on muidugi kohe (pärast poliitikuks saamist) muutunud. Poliitik on paha inimene. Nii nagu

N.K.gi ütles üks kord välja, et ma olen üleöö nagu kohe teiseks inimeseks saanud, üleöö muutunud. (5)

Mina ütlen ausalt, mul on õnne olnud, mind üldse on vähe ajakirjanduses (käsitletud). ... Ja ei ole ka midagi juhtunud perekondlikult, näiteks lahkuminekut, mille kallale nad eriti kargavad. Sa jääd hammaste vahele siis, kui sa eriti lehvitud ja rumalusi räägid kollases ajakirjanduses, siis sind eriti tehakse (lolliks). (3)

Ja minusse küll on (ajakirjandus) suhteliselt leebelt suhtunud. Ainult ajaleht ... (ühe vasakpartei ajaleht), kus solvati mind ja (veel kahte naisparlamendiliiget) EKd ja NKd esilehel, et kas naistel ei ole mingit halastust, sellised jõhkardid, julmad ja hirmsad, kuna me hääletasime .... poolt. See oli täiesti demagoogiline rumalus, ... aga see lihtsalt tõesti pahandas meid. Selle kirjutas üks naiskirjanik (või -ajakirjanik?), muuseas. (12)

(Halvustavat suhtumist) mina seda enda peal ei ole ... , enda kogemusest räägin. Pigem ma arvan, et (kui) on kokku lepitud, millest räägitakse. Ma arvan, et see (meeste ja naiste erinev) käsitlemine (ajakirjanduses) tulebki nüüd sellest, et meestel ei olegi väga palju rääkida kodustest asjadest. .... Nad ei räägi nendel teemadel, see ei ole nende jaoks esmatähtis. Nad räägivad ennekõike ära selle jutu, mis neid erutab ja siis ongi kõik. Kuid kui tehakse naistega kodulugu, siis .... (on teisiti). (Teravadatud tähelepanu)... on otseselt sõltuv sellest, et ma olen .... olen tippoliitiku naine. (11)

Kuidas suhtuda ajakirjanduse poolsesse stereotüüpsesse raamistamisse? Positiivselt, ükskõikselt või nõrdinult? Suhtumine on mitmetahuline.

Ja ongi vist (erinev käsitus), aga et ma olen nii harjunud, ma ei ole ka mõelnud, sest see ei ole kõige olulisem teema, mida mõelda. Aga see on huvitav tähelepanek tõesti, kui hakata mõtlema, siis mees ju pereelust (ajakirjanduses) midagi ei räägigi. Naine ikka (räägib), lapsed, värgid... Kui tore oleks, kui mõni mees räägiks perekonnast. Ma arvan, et see ainult teeks meest paremaks või harmoonilisemaks .... kui ta räägiks inimlikel teemadel, jah ma ei ole mõelnudki selle peale. Ma ei ole süvenenud selle kandi pealt mõelda. (5)

Ma hakkasin 1995. ministriks, esimene pilt, mis must avaldati - ma olin (sellel justkui) küürakas, sest M pani ...lehte pildi, kus ma tulen autost välja niimoodi kummargil. Ja see jooksis läbi paljude ajalehtede numbritest. Nii makstakse sulle su poliitiliste vaadete või ma ei tea mille eest (kätte). (14)

Siin on põhiline ajakirjanike suhtumine. Kui otsustati poiste (Eesti sõjaväelaste) Iraaki saatmist, siis küsiti kõikide Riigikogu naiste käest, et (mida te arvate) te olete ise emad. Ühegi meespoliitiku käest ei küsitud, et teie olete isa, miks te poegi saadate. Vaat need on ajakirjanike poolsed stambid, et mitte kunagi ükski ajakirjanik ei alusta oma intervjuud, et teie, meespoliitik. Selline lähenemine, et naised, et nad ongi nagu midagi muud, et neil ongi mingisugune defekt küljes, et vaatame seda.

Need on halvad ajakirjanduse tavad, kui hakatakse inimeses tema välimust halvustama. (Toob näite isikust, kellega seda tehti). Meeste puhul seda ei tehta. (2)

Stereotüüpe paljundava ajakirjanduse juured. On põhjuseks ajakirjanike kui inimeste piiratuses? Ajakirjanduse (ja selle omanike) poolses nõudluses, sest seksism müüb? Ühiskonna kui tarbija poolses ootuses, sest naiste ja meeste erineva kujutamise ollakse harjunud? Mida arvata naise paljast keha kasutatavatest, seksistlikest reklaamidest? Reklaame ja ajakirjandust teevad enamasti nooremajaloolised haritud inimesed, peamiselt meesterahvad. Kust nad on võtnud selle matsõuliku suhtumise? Miks massimeedia nii käitub? Naispoliitikute vastusevariandid on rühmitatavad järgmiselt.

Asi on perekonnas.

No ikka õhus ja perekondades on liiga palju seda mentaliteeti, ja naised on liiga tagasihoidlikud, et vastu õiendada... Res Publica juhtum kinnitab seda (noorte meeste matsõlikkust). Kuid Res Publica on erijuhtum. Jah, vastu tuleb hakata. Tuleb kirjutada repliike ja õiendada. .... Teisisõnu, mitte karta pilkenooli, vaid ajada asja, sest kellele on antud, see kuuleb. (7)

Asi on kultuuris ja ühiskonnas.

Suhtumine reklaami algab (soorollidest) lasteraamatutes. Tuleb hakata muutma kõiki neid asju. Et ka isa teeb süüa ja ema vaatab televiisorit. Sest nii nagu meie kultuur on täna veel või patriarhaalne, nii on ka meie meedia seda. Nii nagu on olemas parteidel naiskogud, nii on meedial arusaam, et naispoliitik on eelkõige seelik ja kaal ja juuksevärv ja ei tea kõik mis muud. Saate aru, meedia jaoks on naine ikka minoriteetne. (14)

Asi on inimestes (tarbijais).

Kui pikad on kellegi sääred, vaadake, kui palju ahmitakse Kroonikat!. Täitsa soliidsed inimesed. Mina juba hindan inimesi selle järgi, kas ta loeb Kroonikat või ei loe. Kui loeb, siis ma ütlen: oh issand! (14)

....Midagi ei ole teha, kui (SL) Õhtulehte loevad kümned tuhanded. Tähendab, näitab seda, et inimestel on vaja seda, ja nemad toidavad. Meil ei ole ju tegelikult uurivat ajakirjandust, vabandust, ei ole. .... Kui (meedia) näeb, kui ma kuskil olen vastuvõtul, kogu aeg pean olema valvel, et kas mind keegi ei jahi. Sama oli presidendi vastuvõtt, kui palju oli suurt kisa, kes milles käis ja... (2)

Asi on naisajakirjanikes ja ajakirjanikes üldse.

Ja ega naisedki ei kirjuta naiste asjadest teistmood. (8)

Ega ka naised (naisajakirjanikud, naisreklaamispetsialistid) ise ei ole paremad. (6)

Küll on nüüd küsimus selles, et naised ikka rohkem on ühiskonna ajakirjanduses. Nad räägivad (kirjutavad) rohkem ja võib-olla sellest ja lõppkokkuvõttes, millest sa ikka räägid (või kirjutad, kui teiste naiste riietusest) .... Et mis õigusega on öelda, kui ma vaatan neid ajakirjanikke, kuidas nad ise välja näevad, ja kuidas nad ringi käivad ja ka ballile tulevad, siis mina ei võta neid enam tõsiselt. (11)

Ma arvan, et ajakirjanikud ei ole ise (poliitikaga kursis) ja poliitilised teemad ei ole nii (huvitavad) lugejale, et kõitev on see, kui keegi varastas või kulutas nii palju, ütleme selline ajuvabadus, vähe süvenemist nõudev tekst on kõigile arusaadav. (5)

Asi on massimeedia väljaannete (kanalite) omanikes.

Ainult. Ma arvan, et teist kriteeriumit ei ole. Võib-olla kusagil kukla taga on ikkagi mingi eetika ka, aga mitte alati. Enamasti on see ikka puhas kommerts kahjuks. .... (Massimeedia kanalite välismaised) omanikud kahjuks ütlevad, et see ei müü ja see ei huvita kedagi (12)

Asi on muus.

Ma ei tea. Küllap seda on jälle sotsioloogid või psühholoogid või keegi on nähtavasti reklaamide loojatele selgeks teinud, et erootilisus müüb. ...Sisemuses juba tükk aega tunnen, et peaks midagi ette võtma. (12)

Ajakirjanduse muutmisvõimalused.

Kas naispoliitik saab või ta ei saa ajakirjanikule midagi teha?

Toon teile ühe toreda näite. Üks maailma tugevamaid tennisiste Martina Navratilova, kes on seksuaalselt orienteeritud, ütles .... et kui palju on homosid meestennisistide seas, ükski ajakirjanik ei hakka selle üle irisema, sest ta teab, et saab vastu lõugu. (2)

Ma hetkel mõtlen mitte kättemaksu peale, aga selle peale, kuidas välja vahetada Tartu Ülikoolis teda kui ajakirjanduseetika õppejõudu, sest kahtlemata eetikaga on tal asjad halvasti. Ta ei saa õpetada, kui ta kasutab selliseid meetodeid. (7)

Ei saa üksikisik massimeedia vastu.

On küll aeg (muuta), aga - kas ma lähen talle siis kallale? Siis ta kirjutab järgmine kord ajalehes, et ma läksin talle kallale. Meie, ma väidan et poliitikud vaevalt suudavad meediat kasvatada. Kui meediat suudab kasvatada meedia ise või ühiskond, ma võtan mütsi maha selle ühiskonna ees. Aga nii kaua kui skandaal müüb, on see üks suletud ring. (14)

No alustame sellest, miks naised lähevad sellega (soostereotüüpide pealesurumisega) kaasa? Eestis on ju üldse see häda, et meedia kas teeb sust poliitiku või meedia sust ei tee poliitikut. Aga mu'st ei saagi poliitikut, kui tähendab arvestatavat poliitikut, kui meedia mind ei näita. (Kas) ma olen rahva jaoks poliitik või ei ole, see sõltub meediast. Seega peab olema väga rumal inimene või väga enesekeskne, kes läheb põhimõtteliselt riidu meediaga. Ja kes siis vastu peab. Sa ei jaksa ju. (14)

Ajakirjandust saab muuta, kui naisajakirjanikud asja käsile võtavad

Toimetustes tuleks ilmselt just naisajakirjanike poolt häält tõsta. Analüüsida .... ja näidata, et tekstianalüüs (kontentanalüüs) jutustab sellest. Ja teiselt poolt naispoliitikutele või kõigile otsuselangetajate ringi kuuluvate naiste puhul õpetussõna neile – katsuda aru saada, mis asja see ajakirjanik ajab, ja mitte vastata neile (raamistavatele ja alandavatele) küsimustele, või küsida, mis see puutub asjasse, ma räägin teile oma missioonist. .... Või kohe alguses teha selgeks, et juuksurist, kosmeetikust ja kodutöödest me ei räägi. Kas meil on veel millestki rääkida? Kui jah, siis me alustame. (7)

Ajakirjanikke ja reklaamispetsialiste tuleb õpetada ja harida.

Ma ei usu, et ühe koolituse tulemusena järgmisel päeval on inimene targem või ütlemine inimene muutunud. .... Aga ma arvan ju seda, et inimene õpib kogu elu. Ta koguaeg omandab midagi uut juurde. inimene ju revideerib oma arusaamisi, väärtushinnanguid. Mina vaatan, kui palju tolerantsemaks olen mina läinud. (6)

Mina olen jälle ühtepidi realistlik, aga ka lootusetu optimist, ikka loodan, et kaine mõistus ja head asjad lõpptulemuses ikka võidavad. Ja minu meelest tuleb lihtsalt edasi tööd teha selles valdkonnas. (4)

Muutuma peab naiste mõtlemine. Alljärgnevalt lähtutakse vanasõnast, et naine on kui kael, kes mehe pead keerab. Seda vanasõna tuletseid, muide, täiesti tõsimeelses ja positiivses kontekstis korduvalt meelde mitmed naispoliitikud.

Kuni kestab see kaelamentaliteet – et naine ... vabatahtlikult teatab, et ta on kael, kui ta tegelikult on ... selle mehe ajud, siis on lootusi vähe. (7)

Ühiskond peab arenema.

Naise rolli või keha ja kõige selle kasutamine.... Kui sa ei osta, kui sa ignoreerid, tuled tänavale ja teatud, et ma ei osta su tooteid, kui sa teed nii labase reklaami. Aga seda .... saab ühiskond (muuta), kuid ühiskond ei ole lihtsalt nii küps. (3)

Aeg muudab. Või ei?

Ma arvan, et hiljem on ikka inimesed oma lollustest aru saanud. Et ajaga lihtsalt ta peab ju paika loksuma, mujal maailmas on enam-vähem paika loksunud. (6)

Me peame (ajakirjandust) muutma. (Ise) ta muutub tõenäoliselt (ka), aga väga aeglaselt. (9)

Midagi ei muutu iseenesest. Aga kes teda (ajakirjandust) muudab? (Väga kahtlevalt): kui ei püüa midagi muuta, siis pole mõtetki....Kõik algab haridusest, perekonnast ja kui hakkab tasapisi muutuma, siis muutuvad kaasa muud tegevused, ja mis kõige tähtsam - mõttemaailm (8).

Mitte ühiskonna muutmine, vaid noortele lootmine – nemad muudavad.

Aga ma olen optimist, mu lootus on noortes: Euroopa Liit on avatud, noored mehed ja naised liiguvad ringi, suhtlevad mitte-eesti keeles, seal matsolik suhe .... ei tööta.. Tõttõelda on noortel selge, et see pole trendikas, et naiste rindadega (...pelmeene

müüakse). See peab olema õhus, et pole mõistlik nii teha. Kui on selline kahemõtteline reklaam, jällegi reageerida. (7)

Võib-olla nooremates inimestes, ma vaatan siin oma lapsi ja nende peres on paljud asjad loomulikumad kui meil. Mitte see, et mu mees ei teeks, aga ... ma teen selle ise enne ära kui ma jõuan ütelda, et kuule, tee nüüd sa ka! See (muutumine) võtab aega. Aga selleks, et me ei peaks ootama sajandeid, tuleb lasteaiast (ja koolist) muutmist alustada... (8)

... Trendide muutumine on laste peal on näha. ...mida hakkasid kaks (väikest) poissi tegema, nad hakkasid mängima kodu ja süüa keetma. .... Seda ma usun, et kui ma vaatan lasteaedades ja koolides, mismoodi on see suhtumine muutunud, siis see annab lootust. Palju sõltub sellest, millised trende luuakse. (6)

Naisajakirjanikud ootavad ajakirjanduselt mõistmist ja toetust, aga enamasti nad ei saa seda.

(Et naispoliitikuid oleks rohkem), selles osas saaks tõesti avalikkus toetada ja ajakirjandus ka. .... Ma arvan siiski, et selline avalikkuse ja meedia tugi oleks võib-olla kõige parem tugi. Sest ütleme kui lastakse naist paista välja sellise äpuna, kui teda naeruvääristatakse... (Nagunii) .... naiste käsi numbri kirjutajana kirjutab (valimistel) lihtsamini meeste numbri kui naiste numbri. Ei ole veel nii, et naised valivad naisi, aga avalikkus saab (olukorra muutmisel) kaasa aidata. (13).

4.2.6. Võidud ja kaotused

Naistippoliitikud on ühel meelel selles, et nende poliitikukarjäär tähendab eelkõige võitu ja kaotused on selle kõrval väikesed. Paljudele tähendab tippoliitiku karjäär majandusliku heaolu tõusu, sotsiaalse staatuse tõusu, eneseteostust ja rõõmu edust. Elu on olnud huvitav, käidud, kogetud on õpitud on palju, mis sellest, et on olnud raske.

Kaotuste ja raskuste hulka tuleb arvata privaatsuse kadu (eriti märkisid seda 2, 13, ka 6). Aega on kulunud selle töö peale palju. Kas oleks sel ajal midagi muud võinud saavutada, näiteks teaduskraade kaitsta, veel mõne lapse sünnitada (11). Arutletakse selle üle, et kui juhtub, et tuleb suurest poliitikast loobuda, kas saab veel töötada juristi või ajakirjanikuna? Hakatakse arvama, et poliitiline taust segab ja tagasiteed ei ole. Paljud arvasid, et elukutse on neil alles, perekond, sõbrad-tuttavad ka, kui tuleb lahkuda, pole ka midagi katki, kuid saadud kogemust neil ei saa keegi võtta.

Võidud kaaluvad kaotused igal juhul üles.

Keegi ei kahetse oma poliitikasse tulekut

5. KoKKUVÕTE

Ühiskond, milles soolise kihistumise ja tõrjutuse tõttu ei saa naised ja mehed oma potentsiaali võrdselt täielikult rakendada, pole arenemisvõimeline, sotsiaalselt turvaline, konkurentsivõimeline ega jätkusuutlik. Nii taandub Eesti jätkusuutlikkuse sellele, millised on need väärtused, mis naiste ja meeste suhet kujundavad – võim ja allumine või võrdväärne koostöö ja partnerlus. Tänapäevases Eestis ei saa väita, et naiste ja meeste võrdõiguslikkust peetakse üldtunnustatud üldiseks hüveks ja tuntakse selle edendamise meetmeid.

Eesti **parlamendiparteide** liikmeskonnas on ligi pooled naised, kuid parteide juhatustes ja partei allüksuse juhtidena on naisi 15-20%. Käesoleval ajal pole ka ühtegi parteid, millel oleks naisjuht. Seetõttu on ka naispeaministri (keda Eestis pole veel ühtegi olnud), esilekerkimine võimatu. Parteid tegelevad naispoliitikute karjääri ülestõötamisega harva. Ainult mõned noored naispoliitikud on teadlikult oma karjääri üles ehitanud. Naispoliitikute enamus on nende endi väitel poliitikasse sattunud mõne partei juhtfiguuri kutse peale peaaegu et juhuslikult. Osa neist ei tundnud enne parlamenti sattumist huvigi poliitika vastu.

Eestis on 1992-2004 jooksul on naiste osakaal **seadusandliku ja täitevvõimu** juures kasvanud, kuid viimasel viiel aastal on kasv seiskunud. Naisi peaks oma huvide esindamise tagamiseks olema 30% ja rohkem, kuid parlamendis on neid alla 20%, (18,8%) kohalike omavalitsuste volikogudes alla 30% (28,3%) ja valitsuses alla 15% (14,3%, ühes valitsuses oli naisi siiski 35,7%). **Kõrged määratavad ametikohad** on täidetud meestega. 2003. a sai Eesti parlament esimese naisspiikri. **Naispresidenti** pole Eestis olnud, kuid naaberriikide mõjul Soome ja Läti mõjul muutub ka naispresidendi tõenäosus Eestis suuremaks.

Eestis hinnatakse täitevvõimu kõrgemalt kui seadusandlikku võimu – just täitevvõimu tasandil on konkurents poliitikute hulgas tihedam ja naiste ligipääs veel raskem. **Kohaliku omavalitsuse** tippjuhtide kohtadelt tõrjutakse naised eriti ägedalt kõrvale. Naisi on kohalike omavalitsusi juhtimas eriti vähe – linnapeade seas on naisi 10,3% ja vallavanemate hulgas 11,9% (2003), st naisi on vähem kui Eesti riigi valitsuses. Mida rahvaarvult suurema ja tsentraalsema omavalitsusüksusega on tegemist, seda raskem on naiste ligipääs otsustajate hulka.

Naised huvituvad poliitikast üha rohkem: valimistel on naiskandidaatide arv kasvanud palju kiiremini kui meeskandidaatide arv. Hoolimata sellest on naiskandidaatide väike osakaal ikka veel probleem. **Naistel on raskem valituks saada**, sest naisi on parteide valimisnimekirjade esimeses kahes kümnes vähe, vähe on neid parteide juhtorganeis, parlamendi ja kohalike omavalitsuste volikogude fraktsioonides ja komisjonides, eriti juhikohtadel. Ühiskonnas puudub teadlikkus naiste ja meeste võrdse osaluse vajalikkusest otsuste langetamisel, ja et naist ei peeta mehega võrdväärseks poliitikuks, ning et naisorganisatsioonide mõju on veel vähene. Eestis ei ole naistel ja meestel võrdsed võimalused jõuda valitavatele kohtadele.

Naiste mõju poliitikale on ühekülgne, sest soostereotüübi mõjul on enamik naisi parlamendis ja valitsuses, ministriumides, kohalikes omavalitsustes jms suunatud tegelema „pehme valdkonnaga“, st sotsiaal-, kultuuri- ja rahvastikuküsimustega.

Naispoliitikute enamus, ka need, kes ise tegelevad sotsiaalküsimustega, olid naiste ja meeste tegevusvaldkondade suure segregeerituse vastu.

Vastavalt 2003. a **avaliku arvamuse** analüüsi andmetele, hindavad 83% Eesti naistest ja 76% Eesti meestest meeste sotsiaal-majanduslikku positsiooni ühiskonnas naiste omast paremaks. Küsitletuist ligi pooled naistest (47%) ja ligi kolmandik meestest (31%) arvas, et tähtsatel ametikohtadel peaks naisi rohkem olema kui praegu. Raske on väita, et inimeste osakaal, kes ootavad naisi Eesti poliitikasse ja üldse juhikohtadele, oleks kasvanud. Põhjus – varasemate uurimuste ja 2003. a uurimuse tulemused on raskesti võrreldavad. Intervjuud naispoliitikutega näitasid, et paljud neist loodavad soostereotüüpide muutuste osas tulevikus just noorele põlvkonnale. **Noorte meespoliitikute** kvalitatiivne uuring (2001) aga tegi kindlaks, et suurem osa noori meespoliitikuid on soostereotüüpide kütkes ning naiste poliitikasse tuleku vastu – poliitiku mehelik amet ei sobivat naistele. Eesti ühiskonnas pole murrangut soolise egalitaarsuse suunas oodata, kui asjad kulgevad omasoodu ja midagi radikaalset ette ei võeta.

Naispoliitikud jagunevad suhtumise järgi soolisse võrdõiguslikkusesse neljaks: 1) eitajad: sooline ebavõrdsust pole, sest tema isiklikult pole ebavõrdsust kogenud; 2) kahtlejad: soolise võrdõiguslikkusega on võib-olla tõesti mõningaid probleeme, kuid need pole tähtsad ja lahenevad aja jooksul ise, 3) mõõdukad: esineb tõsiseid probleeme ja neid saab osaliselt lahendada, aga rohkem tuleb loota iseregulatsiooni peale, 4) radikaalid: probleemid ei lahene iseenesest, kehtestada tuleb sookvoodid, soovitatavalt Erakonnaseadusesse. Suhtumine soolisse võrdõiguslikkusesse ei ole kuigivõrd seotud naispoliitiku vanusega ega poliitilise kogemusega pikkusega, kuid omab seoseid poliitilise kuuluvusega.

Peaaegu kõik naispoliitikud olid **rahulolematud massimeedia suhtes** kas naiste soostereotüüpse kujutamise, ebaetilise käsitlemise, ründavuse või muu pärast. Naised on enda kujutamise suhtes kirjutavas ja kõnelevas ajakirjanduse küll väga tundlikud, kuid ajakirjanikud on paljudel juhtudel ilmselt üle piiri läinud.

Eesti naistippoliitikud ei kurda eriliste raskuste üle **töö- ja pereelu ühitamisel**. Nende arvates pole vahet, kas töötada tippoliitikuna või mõnel muul vastutusrikkal ametikohal. Ka perekonnaprobleemid pole suuremad kui teistel naistel.

Ühelt poolt enamik naispoliitikuid väidab, et tunneb end meespoliitikutega **võrdväärse**na. Teiselt poolt rõhutasid kõik naispoliitikud, ilma et seda üldse oleks küsitud, et peavad olema meestest mitu korda paremad, et neid tõsiselt võetaks. Küsimus naispoliitikute võrdväärsest jääb selles uurimistöös üheselt mõistetava vastuseta.

6. SOOVITUSED

Käesoleva uurimisprojekti tulemuste põhjal võib soolise võrdõiguslikkuse edendamiseks poliitikas ja massimeedias soovitada järgmist.

- Teavitada massimeedia kaudu senisest laiemalt Eesti ühiskonda soolise võrdõiguslikkuse seosest demokraatia ja inimõigustega, tutvustada läänelikke väärtusi ja teha kättesaadavamaks Põhjamaade (eriti Soome) andmed naiste kaasatuse kohta otsustamises ja juhtimises, ning tutvustada, milliseid meetodeid (sh sookvoodid) on sealjuures rakendatud ning selgitada lihtsalt ja arusaadavalt, miks neis riikides on seda tehtud.
- Algatada Eesti ühiskonnas laialdane diskussioon traditsiooniliste soorollide sobivusest tänapäeva, kasutades selleks tänapäeva massimeedia laialdasi võimalusi ja seoses sellega tutvustada teiste riikide arvamusi liidrite seisukohti.
- Naispoliitikute, -ajakirjanike ning -reklaamispetsialistide informeerimiselt ja koolitamiselt tuleks üle minna meespoliitikute, -ajakirjanike ja -reklaamispetsialistide informeerimisele ja koolitamisele, kaasates soolise võrdõiguslikkuse vajalikkuses veendunud mehi-arvamusi liidreid, sh eriti poliitikute ja meediategelaste seast. Senised soolise võrdõiguslikkuse alased üritused, olgu kitsam teema milline tahes, toovad kokku peamiselt naisauditooriumi.
- Juhtida Riigikogu (Parlamendi) Naiste Ühenduse, samuti parteide naisteühenduste ja nende katusorganisatsioonide tähelepanu võimalusele senisest rohkem kaasa aidata soolise võrdõiguslikkuse edendamisele Eestis. Neilt ootaks ka vähe kogunud, kuid kõrgetele kohtadele valitud või määratud naispoliitikute toetamist ja õpetamist.
- Juhtida parlamendi ja parteide tähelepanu sellele, et sookvootide kehtestamine Erakonnaseaduses oleks radikaalne ja efektiivne samm soolise võrdõiguslikkuse tegeliku kehtestamise suunas erakondades, valitavates esinduskogudes, poliitikas tervikuna ja kogu Eesti ühiskonnas. Parteid on soolise võrdõiguslikkuse kehtestamisel võtmeasendis olev institutsioon, kes aga oma rolli ei teadvusta.
- Massimeedia ja naispoliitikute vahelist konfliktiolukorda, eriti selle eetilisi aspekte tuleks arutada spetsiaalselt selleks kokku kutsustud foorumil, sellesse peaks sekkuma Eesti Ajakirjanike Liit.
- Koolitada jätkuvalt massimeedia spetsialiste (ajakirjanikud, reklaamikoostajad) oskamaks märgata soolise ebavõrdsuse ebasoovitavaid ja soolise võrdõiguslikkuse positiivseid ilminguid;

7. KIRJANDUS

- Black, J. H. & Erickson, L. (2000). Similarity, Compensation, or Difference? A Comparison of Female and Male Office-Seekers. *Women & Politics*, 21 (4), 1-38.
- Bourdieu, Pierre (1986). The Forma of Capital. In J.G. Richardson (ed.), *Handbook of Theory and Research for Sociology of Education*. Greenwood, New York.
- The handbag, the witch and the blue-eyed blonds: Mass media in (re)distribution of power (2004). Project mass media in (re)distribution of power. Ulrikke Moustgaard. (Denmark)
- Hoecker, Beate, Fuchs, Gesine (2004). Politische Partizipation und Repräsentation von Frauen in den Beitrittsländer im Vergleich. *Handbuch Politische Partizipation von Frauen in Europa. Band II: Die Beitrittsstaaten*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften/GWV Fachverlage GmbH, 285-306.
- Kukk, Ülle jt (2003). Eesti naised eneseteostamise võimalustest. Kvalitatiivuuringu esmase analüüsi tulemused. Artiklite kogumik. Tartu
- Kuningas, Celia (1999). Eesti naised Riigikogu valimistel. Rmt: Riigikogu valimised 1999. Publications of Department Political Science. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 134-145
- Mass media in (re)distribution of power. (2004). Project mass media in (re)distribution of Power. Ministry of Social Affairs of the Republic Estonia
- Mass media and the redistribution of power. (2004). Fondazione Giacomo Brodolini. (Italy)
- Matland, R. E. 2003. Women's Representation in Post-Communist Europe. In R. E. Matland & K. A. Montgomery (Eds). *Women's Access to Political Power In Post-Communist Europe*. Oxford: Oxford University Press, 321-342
- Men and women in governance. (2004). Project mass media in (re)distribution of power. Public Policy Institute. (Latvia)
- Pajumets, Marion (2001b). Kas uus mehelikkus jõuab Eestisse? *Ariadne Lõng*, 1/2, 125-136
- Payne, J., Woshinsky, O. (1972). Incentives for political participation. – *World Politics*, vol 24 No 4 (July)
- Putnam, Robert D. (1993). The Prosperous Community. Social Capital and Public Life. *The American Prospect*, vol. 4, no. 13, March 21.
- Putnam, Robert (1995). Bowling Alone: America's Declining Social Capital. *Journal of Democracy* 6 (1), 65–78.
- Putnam, Robert D. (1976). *The comparative study of political elites*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall
- Raitviir, Tiina (1996). Eesti üleminekuperioodi valimiste (1989-1993) võrdlev uurimine / Election in Estonia during the transition period: A comparative study (1989-1993). Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus / Estonian Academy Publishers
- Raitviir, Tiina (2002). Eesti naised poliitilise võimu juures. *Ariadne Lõng* 1/2, 124-148

- Raitviir, Tiina (2003a). Eesti naised võimu juures 1992-2003. Riigikogu Toimetised, 7, 96-103
- Raitviir, Tiina (2003b). Naised firmajuhtidena. Ariadne Lõng 1/2, 130-147
- Raitviir, Tiina, Tigasson, Külli-Riin (2004). Estnische Frauen und Männer auf dem Weg in eine gleichberechtigte Gesellschaft: die Beteiligung an der Politik. Beate Hoecker, Gesine Fuchs (Hrsg.). Handbuch Politische Partizipation von Frauen in Europa. Band II: Die Beitrittsstaaten.. VS Verlag für Sozialwissenschaften. Wiesbaden, 24-43.
- Research on governance: Women and men politicians' equality (2004). Project mass media in (re)distribution of power. Ministry of Social Affairs of the Republic Estonia.
- Rueschemeyer, Marilyn (2001). Women in the Political Life of Eastern Europe: Ten Years After the End of Communism. In Gender in Transition in Eastern and Central European Proceedings. Berlin: Trafo Verlag, 167-175
- The role of mass media in (re)distribution of power. (2004). Project mass media in (re)distribution of power. Center for Gender Studies, University of Latvia.
- Saxonberg, S. (2000). Women in East European Parliaments. Journal of Democracy, 11 (2), 145-158.
- Soolise võrdõiguslikkuse seaduses. RT I 2004, 27, 181
- Steen, Anton (1996). Elites, democracy and policy development in Post Communist states. A comparative study of Estonia, Latvia and Lithuania. Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo
- Tamra, Annika (2003). Eesti poliitikud rahvast ja võimust. Riigikogu Toimetised, 7, 159-168

Käsikirjad ja internetimaterjalid

- Biin, Helen (2004). Women's Presence in Estonian Parliament. The Influence of Political Parties. Budapest: Central European University, Department of Gender Studies. (In partial fulfillment for the degree of Master of Arts in Gender Studies)
- Mass Media in (Re)Distribution of Power. www.medijuprojekts.lv
- Pajumets, Marion (2001a) Mis saab soorollidest? Tulevaste meespoliitike nägemused. Tallinn: Eesti Humanitaarinstituut. (Bakalaureusetöö)
- Parteides pettunute hulk kasvas ligi pooleni elanikest. 08.02.2005. <http://www.emor.ee/>
- Pettai, Iris, Proos, Ivi (2003). Indikaatorite süsteem ja monitooring soolisest võrdõiguslikkusest Eestis. Uurimisraport. Sotsiaalministeerium, Eesti Avatud Ühiskonna Instituut, Tallinn. Käsikiri.
- The Project on Political Transformation and the Electoral Process in Post-Communist Europe, University of Essex. <http://www.essex.ac.uk/elections/>
- Women in Parliaments: World and Regional Averages. <http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm>

8. LISAD

LISA 1

Naiste kandideerimine ja valituks osutumine Eesti Vabariigi valimistel 1989-2004

Valimised	Aeg	Kandideerijad			Mandaa- tide arv kokku	Naistest osutus valituks	
		kokku arv	sh	naised		arv	%
			arv	%			
N Liidu rahvasaadikute valimised	26.03.1989	107	6	6,0	36	2	5,0
Parlamendivalimised							
Eesti Kongressi	24.02- 01.03.90	1200	144	12,0	508	51	10,0
Eesti Ülemnõukogu	18.03.1990	392	24	6,1	105	7	7,0
Riigikogu	20.09.1992	627	84	13,4	101	13	12,9
Riigikogu	5.03.1995	1250	219	17,5	101	12	11,9
Riigikogu	7.03.1999	1884	508	27,0	101	18	17,8
Riigikogu	2.03.2003	963	206	21,4	101	19	18,8
Euroopa Parlamendi valimised							
Kohaliku omavalitsuse volikogu valimised	13.06.2004	95	23	24,2	6	2	33,3
Kohalike nõukogude	10.12.1989	8948	1342	15,0	3513	316	9,0
KOV*	17.10.1993	8971	2535	28,3	3483	834	23,9
KOV*	20.10.1996	11128	3674	33,0	3453	920	26,6
KOV*	17.10.1999	12802	4562	35,6	3355	951	28,3
KOV*	20.10.2002	15181	5727	37,7	3273	923	28,3

ALLIKAD: Raitviir (1996); Vabariigi Valimiskomisjon.

* - kohaliku omavalitsuse volikogu.

Naiste ja meeste kandideerimisefektiivsus Eesti Vabariigi valimistel 1992-2004*

Näitaja	Parlamendivalimised				Kohaliku omavalitsuse valimised			EP*** valimised	
	1992	1995	1999	2003**	1993	1996	1999	2002	2004
Naiskandidaatide arvu suhe valitud naiste arvu	7,0	18,3	28,2	10,8	3,0	4,0	4,8	6,2	11,5
Meeskandidaatide arvu suhe valitud meeste arvu	6,1	11,6	16,6	9,2	2,4	2,9	3,3	4,0	18,0
Meeskandidaatide arv ühe naiskandidaadi kohta	6,5	4,7	2,7	3,7	2,5	2,0	1,8	1,6	3,1
Valitud meeste arv ühe valitud naise kohta	6,8	7,4	4,6	4,3	3,2	2,8	2,5	2,5	2,0
Naiskandidaatide arvu kasv 1992. või 1993. a-ga võrreldes, kordades	1,0	2,6	6	2,5	1,0	1,4	1,8	2,3	.....
Meeskandidaatide arvu kasv 1992. või 1993. a-ga võrreldes, kordades	1,0	1,9	2,5	1,4	1,0	1,2	1,3	1,5	.....

* Algandmed on võetud LISAST 1. **Seadus piiras valimisnimekirjade pikkust maksimaalselt 125 nimega.

*** EP - Euroopa Parlamendi valimised. Igas valimisnimekirjas oli maksimaalselt 12 nime.

ALLIKAS: Vabariigi Valimiskomisjon.

Naised Eesti Vabariigi valitsuse liikmena 1990-2004

Valitsus	Aeg	Liikmeid		Naiste osakaal, %	Naisministrite funktsioon**
		kokku	sh naisi		
Edgar Savisaar*	03.04.90 - 30.01.92	22	1	4,5	S
Tiit Vähi, 1. valitsus*	30.01.92 - 21.10.92	21	1	4,8	S
Mart Laar, 1. valitsus	21.10.92 - 08.11.94	14	3	21,4	B; E; S
Andres Tarand	08.11.94 - 17.04.95	15	1	6,7	E
Tiit Vähi, 2. valitsus	17.04.95 - 06.11.95	15	2	13,3	E; S
Tiit Vähi, 3. valitsus	06.11.95 - 17.03.97	17	2	11,8	S; S
Mart Siimann	17.03.97 - 25.03.99	15	2	13,3	S; S
Mart Laar, 2. valitsus	25.03.99 - 28.01.02	15	2	13,3	S; S
Siim Kallas	28.01.02 - 10.04.03	14	5	35,7	B; E/I; S; S; S
Juhan Parts	alates 10.04.03	14	1	7,1	B
	alates 05.04.04	14	2	14,3	B; E
Kokku / keskmine		162	20	12,3	

ALLIKAD: Toomla (1999), 161-164, 192-193; Vabariigi Valitsus.

* Üleminekuvalitsused. Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamine toimus 20.08.92.

** Kasutatakse BEIS - tüpoloogiat, mille kohaselt ministrid jagatakse:

B - funktsiooni e alusfunktsiooni täitjad: välis-, sise-, kaitse- ja justiitsminister, mõnikord ka rahandusminister;

E - funktsiooni e majandusega tegelevad ministrid: majandus-, kaubandus-, tööstus- ja põllumajandusminister;

I - funktsiooni e infrastruktuuriga tegelevad ministrid - teede-, side-, informatsiooni- ja keskkonnaminister;

S - funktsiooni e sotsiaal-kultuurilist funktsiooni täitvad ministrid: sotsiaalminister (või tööturu-, tervishoiu-, rahvastiku-, perekonna-, laste ja eakate minister), kultuuri- ja haridusminister.

Intervjuu sisu

1. SISSEJUHATUS: isiku kujunemislugu

Lapsepõlv: perekond ja selle sotsiaalne staatus, kool ja elukoht, õpingud ja huvid.

2. POLIITIKA

2.1. Poliitikasse minek

Kirjeldage palun oma poliitikasse mineku lugu. Millal ja mis asjaoludel sattusite/läksite poliitikasse?

Iseloomustage oma parteilist karjääri. Kes on teie karjäärile parteis kaasa aidanud, kas partei juhtkond ja liider, partei naisteühendus, kes veel?

Mis asja ajama te parlamenti (või üldse poliitikasse) tulite? Mis ajendas: kas keegi (naine, mees) kutsus või suunas? Oli vaja lahendada mingeid probleeme, kuid väljaspool parlamenti oli see võimatu? Mis veel ajendas või sundis?

Kas teie tegevust poliitikas saab nimetada poliitilise karjääri teadlikuks ülesehitamiseks?

Perekonna, sõprade, sugulaste ja tuttavate, samuti teie töökaaslaste ja ülemuse suhtumine kandideerimisse, parlamenti pääsemisse, ministriks minekusse?

Kuidas lahendasite laste ja olmeprobleemid, et kodu ja perekond ei kannataks?

Kas teil on olmeprobleeme? Milles need seisnevad?

2.2. Parteiline kuuluvus ja maailmavaade, selles toimunud muutused

Praegune töötamine poliitikuna

Millistesse rahvaliidumistesse, poliitilistesse ühendustesse ja parteidesse olete veel kuulunud enne praegusesse parteisse astumist?

Mis maailmavaadet teie partei kannab? Kus ta parem-vasakkaalal asub?

Kas teie ja teie partei maailmavaated ja muud seisukohad ühtivad?

2.3. Emotsionaalne suhe oma parteiga

Iseloomustage oma parteilist karjääri - kas teil on läinud hästi? Kes on teie karjäärile parteis kaasa aidanud, kas partei juhtkond ja liider, partei naisteühendus, kes veel?

Kas olete oma parteiga rahul? Või on teie ja partei suhetes probleeme? Milles need seisnevad?

3. NAISKÜSIMUS

3.1. Parteid ja soolisele võrdõiguslikkusele kaasaaitamine

Kas teie partei juhtkond ja liider on naiste parteisse astumist ergutanud? Kandideerimist mingite meetmetega toetanud?

Naised parteide allüksuste juhtidena – on neid piisavalt?

Kas teie partei naisteühendusel on jõudu nõuda naiste senisest tihedamat paigutamist nimekirja etteotsa?

Mis roll on Riigikogu Naiste Ühendusel? Kui teovõimas see organisatsioon on? Mida seal tehakse?

Naised linnades ja valdades kurdavad, et kuigi nad on oma valimisringkonnas tuntud ja populaarsed ning saanud palju hääli kohalikel valimistel, ei võta nende partei neid

parlamendivalimiste valimisnimekirja, vaid selle asemel pannakse vastava ringkonna nimekirja tuntud meespoliitik Tallinnast. Kas ka teie parteis on nii?

Mis te arvate, miks pole Eestis tekkinud ühtegi naiste parteid? Kas sellist oleks olnud varem või on seda ehk nüüdki vaja?

3.2. Meeste ja naiste sarnasused ja erinevused poliitikas. Naiste roll poliitikas

Kas nõustute seisukohaga, et naispoliitikud on sotsiaalsemate huvidega ja seepärast vasakpoolsemad kui meespoliitikud?

Eestis on tugev tendents valdkondade soolisele segregatsioonile: mehed tegelevad „kõva“ valdkonnaga, milleks on poliitika võtmeküsimused nagu sise- ja väliskaitse, rahandus, ettevõtlusest ehitus, transport jne), naised aga „pehme“, milleks on sotsiaalvaldkond, kultuur, haridus, ettevõtlusest turism, toitlustamine, majutus, auditeerimine jne). Kas peate poliitikavaldkondi sooliselt sõltumatuks või pooldate seni kehtivat traditsioonilist jaotust? Kuidas seletate oma sattumist tegutsema „pehmes“ või siis „kõvas“ valdkonnas? Kuidas oma valdkonda tegutsema sattusite?

Kas meetodites ja suhtlemises, mida viljelevad mees- ja mida naispoliitikud, on erinevusi? Kui on, siis milles need seisnevad?

Kuidas iseloomustate naisi parlamendis, valitsuses, poliitikas üldse? Mille poolest nad silma paistavad?

Millist naispoliitikut võib pidada meespoliitikuga võrdväärseks? Kas teie tunnete end võrdväärseks?

3.3. Meespoliitikute suhtumine naispoliitikutesse ja soolisse võrdõiguslikkusesse üldse.

Kuidas teie kolleegid-meespoliitikud naispoliitikute suhtes käituvad, kas on ette tulnud alavääristavat suhtumist? Meenutagem (vajaduse korral) soolise võrdõiguslikkuse seaduse eelnõu arutamisi parlamendis IX koosseisu ajal. Kas te teate või mäletate, kuidas selle seaduse hääletamised kulgesid – kas soolist või parteilist liini pidi? Kuidas tekkinud olukorda iseloomustate?

3.4. Erinevused kogenud ja kogenematu, sobiva või ebasobiva tegevuse peale, õigel või valel põhjusel oma kohale sattunud naispoliitikute vahel

Vähekogenud naispoliitikud parlamendis - naispoliitikute maine kahjustajad? Kuidas nad ise end tunnevad ja kuidas neid hindavad kogenud naispoliitikud? Kes ja kuidas peaks vähekogenuid või vähiklikke naispoliitike järele aitama?

Täitevvõimu huvidega naispoliitikud parlamendis – kas naispoliitiku maine kahjustajad? Mis teile töökohana südamelähedasem on, kas seadusandlik või täitevvõim?

3.5. Vajadus tegeliku soolise võrdõiguslikkuse järele

Kas olete soolise ebavõrdsuse probleemiga tuttav? Kas olete seda ise kogenud?

Soolise võrdõiguslikkuse seadus on vastu võetud. Kui vajalik see Eesti naistele ja meestele on? Kellele kõige rohkem?

3.5. Valesti mõistetud termin – feminism.

Mida teie arvate feminismist? Mida see mõiste teie jaoks sisaldab?

4. NAISED KÕRGETEL POLIITILISTEL POSITSIOONIDEL

4.1. Naiste osakaal parlamendis ja valitsuses

Naiste osakaal parlamendis on viimaste valimiste tulemusena olnud 18-19%, so 18-19 naist. Kas te hindate naiste osakaalu parlamendis piisavaks?

Juhtivad kohad parlamendis (esimees, fraktsioonide ja komisjonide juhid) – on neid naiste käes piisavalt? Juhtivad kohad ettevõtluses ja ühiskonnas üldse.

Kui leiate, et naisi on parlamenti valitud liiga vähe, kelle süü see siis eelkõige on? Kas parteide, rahva või veel millelegi või kellegi viga?

Valitsuses on olnud naisi läbi aastail 1990-2004 keskmiselt 12,5%, praegu on 14,3% ehk kaks naist. Kas seda on vähe või on piisavalt? Kui pole piisavalt, siis kelle süü see on?

Mida see annaks või muudaks, kui naisi oleks parlamendis või valitsuses rohkem? Kas soolise tasakaalustatuse saavutamine parlamendis ja valitsuses on tähtis? Miks?

Mis meetmeid siis ikkagi rakendada, et naisi satuks parlamenti ja valitsusse rohkem? Kuidas suhtute sookvootidesse?

4.2. Naine peaministrina. Naine presidendina. Naised teistel kõrgetel ja riigile tähtsatel ametikohtadel (õiguskantsler, peaprokurör, peakontrolör, riigikontrolli esimees jt)

Miks pole Eestis olnud ühtki naispeaministrit? Miks pole Eestis olnud ühtelgi suuremal parteil naisliidrit?

Miks pole Eestis olnud ühtki naispresidenti? Kas ajad on muutunud ning nüüd on tema ilmumiseks aeg küps?

Kumb oleks suurem saavutus, kas naine peaministrina või naine presidendina? Kumba oleks reaalsem saavutada?

Miks pole kõrgetel avaliku elu positsioonidel naisi üldse või on neid seal väga vähe?

5. NAISPOLIITIKUD JA MASSIMEEDIA

5.1. Naispoliitiku suhted ajakirjandusega

Kuidas iseloomustaksite oma suhteid ajakirjandusega? Kas olete rahul, kuidas nad teisse on suhtunud ja kuidas kujutanud?

Ajakirjandus suhtub naispoliitikutesse teisiti kui meespoliitikutesse – erilist tähelepanu pööratakse välimusele, riietusele, soengule, lastele ja kodutöödele, kuid poliitikutööst räägitakse vähe. Kas peate sellist vahetegemist normaalseks?

Miks ajakirjandus traditsiooniliselt väljakujunenud käsitlust ja soorolle peale suruvad?

Kas naispoliitik saab sellise käsitluse vastu välja astuda?

5.2. Naiste kujutamine reklaamis.

Kas olete märganud, et naiste keha eksponeerimise abil ei müüda mitte ainult seksi, vaid ka tarbekaupu või mida iganes? Või naise kujutamine pesu pesevana, meest aga puhast särki selga panevana – kas olete näinud?

Mis te arvate, miks massmeedia naist nõnda kujutab?

Mida tuleks Eesti ühiskonnas teha, et naisi igapäevaelus peamiselt seksobjektina või kodutööjõuna ei kujutataks?

6. KOKKUVÕTE: NAISPOLIITIKU VÕIDUD JA KAOTUSED

6.1. Naispoliitiku võidud ja kaotused: EDUBILANSS

Mida olete poliitikasse minekuga võitnud, mida kaotanud? Suhtes perekonna ja sõprade-tuttavatega, elukutse, majandusliku ja sotsiaalse staatuse seisukohalt? Kas poliitikasse mineku (parlamenti, ministriks, linna juhtima) järel muutus elu kergemaks või hoopis raskemaks?

6.2. Võrdlus meeskolleegidega

Kui nüüd võrrelda oma kohta poliitikas meeskolleegidega, kuidas teil on läinud? Kas tunnete end võrdväärseks?

Veelkord: kas nais- ja meespoliitikud on võrdväärsed?

Intervjueeritud naispoliitikute sotsiaaldemograafilised andmed*

Nime kood	Sünni-aasta	Vanus	Sünnikoht	Elukoht	Abielulisus	Laste arv	Laste vanuserühm	Haridus	Õpitud elukutse ja hili-sem tegutsemisvaldkond
1	1945	58	Tallinn	Tallinn	abielus	1	täiskasvanud	kõrgem	filoloog, kirjanik, ajakirjanik, soome kultuuri vahendaja
2	1944	60	Rakvere	Tartu	vallaline	0		kõrgem	astronoom, astrofüüsik, prof
3	1961	43	Tallinn	Tallinn	abielus	3	koolilapsed	kõrgem	keraamik, ametnik
4	1946	58	Saksamaa	Tallinn	abielus	2	täiskasvanud	kõrgem	filoloog, bibliograaf, õppe-jõud, ettevõtja, poliitik
5	1952	52	Haapsalu	Tallinn	abielus	3	2 teismelist ja 1 täiskasvanu	kõrgem	näitleja, kõnetehnika õpetaja
6	1974	30	Tallinn	Tallinn	vallaline	1	väikelaps	kõrgem	jurist, poliitik
7	1961	42	Võru	Tallinn	abielus	0		kõrgem	ajakirjanik
8	1947	56	Tallinn	Tallinn	abielus	3	täiskasvanud	kõrgem	jurist
9	1975	29	Tallinn	Tallinn	abielus	1	imik	kõrgem	jurist
10	1956	47	Tallinn	Tallinn	abielus	2	koolilapsed	kõrgem	ajakirjanik
11	1962	41	Vaabina	Tallinn	abielus	1	teismeline	kõrgem	psühholoog
12	1945	59	Pärnu	Pärnu	abielus	1	täiskasvanud	kõrgem	filoloog, ajakirjanik, ametnik
13	1952	52	Palupera	Jõgeva	vabaabielus	2	täiskasvanud	kõrgem	jurist
14	1940	64	Tallinn	Tallinn	lesk	2	täiskasvanud	kõrgem	ökonomist

* - andmed 07.2004 seisuga.

** - i - inglise keel; v - vene keel; sa - saksa keel; pr - prantsuse keel; so - soome keel; po - poola keel, r - rootsi keel.

Intervjueritud naispoliitikute parteiline kuuluvus ja tegutsemisvaldkonnad parlamendis*

Nime kood	Erakondlik kuuluvus	Kuulumine oma erakonna juhtorganisse	Kuuluvus parlamendi-koosseisu**	Juhtivkohti parlamendis	Kuuluvus parlamendi-komisjoni
1	Eestimaa Rahvaliid				
2	ÜVE - Res Publica		X	parlamendi esimees	
3	Erakond Isamaaliit		IX		rahanduskomisjoni liige (IX)
4	Erakond Isamaaliit	juhatuse liige	IX		väliskomisjoni liige (IX)
5	ÜVE - Res Publica		X		kultuurikomisjoni liige HIV, AIDSi ja narkokomisjoni liige
6	Eesti Reformierakond		IX, X		riigikaitsekomisjoni liige
7	SDE	juhatuse liige			
8***	Eesti Keskerakond	juhatuse liige	VII, VIII, IX, X	parlamendi aseesimees (IX)	
9	Eesti Keskerakond	juhatuse liige	X		kultuurikomisjoni liige
10	SDE	juhatuse liige	X		Euroopa asjade k liige kultuurikomisjoni liige
11	Eesti Keskerakond	juhatuse liige	X	fraktsiooni esimees	sotsiaalkomisjoni liige
12	ÜVE - Res Publica		X		väliskomisjoni liige
13	Eestimaa Rahvaliid	juhatuse aseesimees	VII, IX, X		sotsiaalkomisjoni esimees
14	Eesti Keskerakond	juhatuse liige	VII, VIII, IX, X		Euroopa asjade komisjoni aseesimees majanduskomisjoni liige

* - Tabel kajastab peamiselt X parlamendikoosseisu-aegseid, üksikjuhtumeil ka IX koosseisu aegseid andmeid.

* - VII parlamendikoosseis valiti 1992., VIII - 1995., IX - 1999. ja X - 2003. aastal.

*** - Lahkus X parlamendikoosseisust seoses valimisega Euroopa Parlamenti (13.06.2004).

Intervjueeritud naispoliitikute esinemiste arv parlamendis

IX ja X koosseisu ajal

Nime kood	Parteiline kuuluvus	Kuuluvus parlamendi- koosseisu*	IX koosseis		X koosseis	
			Kõnesid	Sõnavõtte	Kõnesid	Sõnavõtte
1	Eestimaa Rahvaliid	ei	x	x	x	x
2	ÜVE - Res Publica	X	x	x	3	1
3	Erakond Isamaaliit	IX	13	80	x	x
4	Erakond Isamaaliit	IX	4	93	x	x
5	ÜVE - Res Publica	X	x	x	7	4
6	Eesti Reformierakond	IX, X	3	1	8	7
7	Möödukad / SDE	ei	x	x	x	x
8	Eesti Keskerakond	VII, VIII, IX, X	21**	43**	51	109
9	Eesti Keskerakond	X	x	x	13	59
10	Möödukad / SDE	X	x	x	29	155
11	Eesti Keskerakond	X	x	x	21	123
12	ÜVE - Res Publica	X	x	x	8	16
13	Eestimaa Rahvaliid	VII, IX, X	41	156	27	20
14	Eesti Keskerakond	VII, VIII, IX, X	12**	48**	39	70

* - VII parlamendikoosseis valiti 1992., VIII - 1995., IX - 1999. ja X - 2003. aastal.

** - Lahkusid IX koosseisu ajal ministritöele.

Intervjueritud naispoliitikute kuulumine valitsusse ja/või seotus kohalike omavalitsustega*

Nime kood	Erakondlik kuuluvus	Valitsusse kuulumine		Seotus kohaliku omavalitsusega (KOVga)	
		Minister	Ajavahemik	Valitud KOVi volikogusse	On töötanud või töötab KOVs
1	Eestimaa Rahvaliid				
2	ÜVE - Res Publica				
3	Erakond Isamaaliit				
4	Erakond Isamaaliit				
5	ÜVE - Res Publica				
6	Eesti Reformierakond			Tallinna Linnavolikogu	Tallinna Linnavolikogu esimees Mustamäe Halduskogu liige, esimees
7	SDE				
8	Eesti Keskerakond	sotsiaalhooldusminister	05.1990- 01.1992		
		sotsiaalminister	04.1995- 11.1995		
		sotsiaalminister	01.2002- 04.2003		
9	Eesti Keskerakond	haridusminister	01.2002- 04.2003		
10	SDE	rahvastikuminister	03.1999- 01.2002		
11	Eesti Keskerakond				Tallinna linnaosa vanem ja asetäitja
12	ÜVE - Res Publica				Pärnu linnavalitsus, nõunik
13	Eestimaa Rahvaliid			Jõgeva Linnavolikogu	Jõgeva Maavalitsus, maasekretär Saare Vallavalitsus, jurist
14	Eesti Keskerakond	majandusminister	04.1995- 11.1995		
		majandus- ja kommunikatsiooniminister	01.2002- 04.2003		

Intervjueeritud naispoliitikute edukus Eesti parlamendivalimistel 1999. ja 2003.

a

ning Euroopa Parlamendi valimistel 2004. a

Nime kood	Parteiline kuulumus	Kuulumus parlamendi-koosseisu*	Parlamendivalimised 1999		Parlamendivalimised 2003		Euroopa Parlamendi valimised 2004			
			Koht kandidaatide nimekirjas**	Hääli	Koht kandidaatide nimekirjas**	Hääli	Koht kandidaatide nimekirjas***	Hääli	Oli häälte arvult...	Osutus valituks
1	Eestimaa Rahvaliid				19.	593	2.	601	44.	ei
2	ÜVE - Res Publica	X			12.	979	2.	1703	23.	ei
3	Erakond Isamaaliit	IX	15.	298	28.	284				
4	Erakond Isamaaliit	IX	13.	1842	18.	1391	7.	327	58.	ei
5	ÜVE - Res Publica	X			7.	2217				
6	Eesti Reformierakond	IX, X	15.	553	7.	2236				
7	Möödukad / SDE				12.	1299	2.	5 264	10.	jah
8	Eesti Keskerakond	VII, VIII, IX, X	2.	5346	2.	2631	3.	16 633	2.	jah
9	Eesti Keskerakond	X			14.	925	9.	201	71.	ei
10	Möödukad / SDE	X	19.	1569	4.	1770	3.	731	39.	ei
11	Eesti Keskerakond	X	49.	1023	11.	5919	1.	9920	5.	ei
12	ÜVE - Res Publica	X			111.	1652	12.	548	48.	ei
13	Eestimaa Rahvaliid	VII, IX, X	2.	1593	5.	1704				
14	Eesti Keskerakond	VII, VIII, IX, X	7.	2241	6.	3643				

* - VII parlamendikoosseis valiti 1992., VIII - 1995., IX - 1999. ja X - 2003. aastal.

** - parteinimekirjades oli kohti üle saja. *** - igas parteinimekirjas oli 12 kohta.

Intervjueritud naispoliitikute ühiskondlik aktiivsus ja loomingulised saavutused

Nime kood	Kuuluvus ühiskondlikesse organisatsioonidesse	Riiklikud autasud ja auametid	Loomingulised saavutused
1	olnud E Kirjanike Liidu aseesimees, on juhatuse liige	EV Valgetähe ordeni (V järk);	5 romaani, 3 jutukogu, 1 näidend, tõlgi-
2	Eesti Naisliidu auliige, Rahvaliidu volikogu liige	Soome Valge Roosi rüütlirist	tud 13 keelde; tõlkinud 5 raamatut
3	kuulub u 30nesse teadus- ja teaduskirjandus-organisatsiooni	Valgetähe ordeni IV klassi teenetemärk	arvukalt teadustöid astrofüüsikast
4	MTÜ Katariina Gild, Kaitseliit, Eesti NATO Ühing	Portugali PDH ordeni suurrist	tarbekeraamika näitustel esinemine
5	juhtinud Isamaaliidu naisteühendust	Eesti TA akadeemik	
6	ERKÜ*, EROK**, E Gaidide Liit, Eestimaa Looduse F	Ülemaailmne Vabadusvõitlejate Keskuse	dokumendikogu E kohta, biograafia
7	UNICEEi ERK, Suurte Perede Fond, SORES***	teeneterist, Balti-Ameerika Liidu autasu	filmi- ja teatrirollid
8	juhtinud Ühendust Res Publica ja Reformierakonna naisteühendust, kahe nõukogu esimees ja aseesimees	Valgetähe ordeni IV klassi teenetemärk	
9	Eesti Ajakirjanike Liit, aseesimees	Portugali V PDH ordeni suurrist	ajakirjanikutööd
10	juhtinud Eesti Naisliitu; Eesti Juristide Liit	Riigivapi ordeni V klassi teenetemärk	seadusloome, sotsiaalpoliitiline tegevus
11	Invaspordi Liit, Spordiselts Kalev, Zonta klubi		on teadustöid
12	E Juristide Liit, A SEED Europe ja YWD liige		TV ajakirjanikutööd
13	Eesti Ajakirjanike Liit		biograafiline teos
14	kolme nõukogu esimees, mitme juhatuse liige jne		ajakirjanikutööd
15	Pärnu Koidula Lions Club		sotsiaalpoliitiline tegevus
16	E Juristide Liit, MTÜ Eesti Pere, E Tarbijakaitse Liit		majanduspoliitiline tegevus
17	E Majandusteadlaste Selts, Ettevõtlike Naiste Assots		

* - Eesti Rahvuskomitee Ühendriikides (Estonian American National Council - EANC), ** - Eesti Rahvusorganisatsioonide Kongress

*** - Sotsiaalse Rehabilitatsiooni Edendamise Sihtasutus

Naispoliitikute vanuse ja poliitilise kogemuse ning**soolisesse võrdõiguslikkusesse suhtumise seos ***

	SUHTUMINE SOOLISESSE VÕRDÕIGUSLIKKUSESSE			
	Eitav või ebaoluliseks pidav	Mõningane teadlikkus, muutused tulevad ajapikku ise	Suurem teadlikkus, muutmiseks tuleb selgitada ja veenda	Suur teadlikkus, vaja on radikaalseid meetmeid (kvoote)
VANUSRÜHM				
Noored (21-35)				9
Keskealised (36-50)		10, 11	3	7
Vanemas keskeas (51-65)	5	4, 12	1, 2, 13, 14	8
POLIITILINE KOGEMUS				
Väike	5	12	2	
Keskmine		4, 11	1, 3	
Suur		10	13	7, 9
Väga suur			14	8
PARTEILINE KUULUVUS				
Vasakallaklikud parteid		10, 11	1, 13, 14	7, 8, 9
Paremikallaklikud parteid	5	4, 12	2, 3	

* - Ühe naispoliitiku (6) suhtumine soolisesse võrdõiguslikkusesse oli sedavõrd ebatüüpiline, et seda ei õnnestunud sellesse tabelisse paigutada.